

Univerzitet u Sarajevu

Filozofski fakultet

Kritičko izdanje teksta *Slovo o Adamu i Evi* iz rukopisa Sav.29

(Završni diplomski rad)

Kandidat:

Lejla Hasagić

Mentor:

prof. dr. Lejla Nakaš

Sarajevo, 2018.

Univerzitet u Sarajevu

Filozofski fakultet

Lejla Hasagić

Broj indeksa: 2461/2016

Odsjek za bosanski, hrvatski i srpski jezik

Kritičko izdanje teksta *Slovo o Adamu i Evi* iz rukopisa Sav.29

(Završni diplomski rad)

Mentor: prof. dr. Lejla Nakaš

Sarajevo, oktobar 2018.

Sadržaj

1. Uvod.....	3
2. Kulturološki i književni aspekt Slova o Adamu i Evi.....	5
2.1. Dosadašnja istraživanja	6
2.2. Sadržaj teksta Slovo o Adam i Evi	7
2.3. Apokrifni elementi.....	8
3. Kodikološki opis rukopisa	9
4. Paleografska i ortografska obilježja teksta.....	10
5. Fonetska analiza.....	13
5.1. Poluglasi	13
5.2. Jat.....	14
5.3. Slogotvorno <i>r</i> i <i>l</i>	15
5.4. Staroslavensko жд	15
5.5. Zaključci o fonetskim redakcijskim razlikama.....	16
6. Morfološka analiza.....	17
6.1. Imenice	17
6.1.1. Imenice muškog roda	17
6.1.2. Imenice srednjeg roda	18
6.1.3. Imenice ženskog roda.....	18
6.2. Zamjenice	19
6.3. Pridjevi.....	22
6.4. Glagoli	23
6.4.1. Prosti glagolski oblici.....	23
6.4.2. Složeni glagolski oblici	25
7. Nekoliko napomena o leksici i sintaksi.....	25
8. Principi izdanja	26
8.1. Kritički aparat.....	26

8.2. Parakritički aparat.....	27
8.3. Pojašnjenje skraćenica u kritičkom i parakritičkom aparatu	28
8.4. Skraćenice u Sav.29.....	28
Kritičko izdanje teksta <i>Slovo o Adamu i Evi</i>	29
9. Zaključak.....	50
10. Bibliografija	52
10.1. Izvori.....	52
10.2. Literatura.....	52
10.3. Rječnici i enciklopedije.....	54
10.4. Internetske stranice	54

1. Uvod

Predmet ovog završnog rada jeste apokrifni tekst *Slovo o Adamu i Evi* koji je dio Savinskog apokrifnog zbornika iz 14. stoljeća. Rukopis se čuva u Manastiru Savina kod Herceg-Novog pod brojem 29.¹ Sadrži 39 poglavlja, raspoređenih na 199 listova, a *Slovo o Adamu i Evi* je drugo poglavlje koje se nalazi na stranicama 6a-13b.

S obzirom na to da ovaj tekst pripada srednjovjekovnoj književnosti u radu će prije svega biti razmatran njegov kulturološki i književni aspekt. Zbornik je označen kao apokrifni, što podrazumijeva njegovo posebno mjesto u kontekstu srednjovjekovne književnosti. U radu će biti predstavljen i fenomen apokrifa kao tekstova koji su sa stanovišta Crkve određeni kao nekanonski, te su u srednjovjekovnoj tradiciji popisivani u različitim Indeksima zabranjenih, tajnih ili „lažnih“ knjiga,² a posebno će se razmotriti karakteristike koje tekst *Slovo o Adamu i Evi* čine apokrifnim.

Cilj ovog rada jeste osvjetljavanje historijskog i geografskog porijekla teksta te njegove morfološke i fonološke strukture. Pored toga, cilj je rukopis uporediti sa sličnim rukopisima s drugih područja čime će se ukazati na njihove sličnosti i razlike. Na taj način će se posebno istaći one osobine teksta iz Savinskog zbornika koje su specifičnost ovog područja, ali i karakteristike redakcije.

Glavni zadatak rada je izdanje dosad neobjavljene varijante teksta *Slova o Adamu i Evi*, s kritičkim aparatom u kojem će tekst biti uspoređen s izdatim primjercima starije i mlađe recenzije. Ćirilichnu transkripciju teksta iz Savinskog zbornika pratit će analiza s komentarima koji se tiču ortografske problematike, fonetskih i morfoloških osobina teksta. Koristit će se metod diplomatske transkripcije koji podrazumijeva predstavljanje svih osobina rukopisa pomoću sistema uredničkih znakova. Na taj način nastaje diplomatsko izdanje teksta koje nastoji tipografski reproducirati, što je tačnije moguće, sve bitne osobine izvornog rukopisa uključujući pravopis i interpunkciju, skraćenice, brisanja, umetanja i druge izmjene.

Izrada kritičkog izdanja teksta podrazumijeva korištenje metoda tekstualne kritike. Pristupa se upoređivanju različitih dokumenata, varijanti jednog, originalnog teksta, a uočene razlike

---

¹ Opis rukopisa s osnovnim kodikološkim podacima objavio je Dejan Medaković, *Manastir Savina, velika crkva, riznica, rukopisi*, Institut za istoriju umetnosti Filozofskog fakulteta, Beograd, 1978, na str. 95. Istraživanje teksta rukopisa omogućeno je zahvaljujući fotografijama originala ustupljenim iz Manastirske riznice gospodinu Goranu Komaru, kome se ovom prilikom najljepše zahvaljujem.

² Npr. u rukopisu zvanom *Pogodinov nomokanon*, u Ruskoj nacionalnoj biblioteci u Sankt Peterburgu Pogod.31, a najstariji sačuvani prevod s grčkog je u staroslavenskom u Izborniku velikoga kneza Svjetoslava iz 1073. godine (f. 254a 17) <https://dlib.rsl.ru/viewer/01003546378#?page=525> (Jacimirski 1921:2).

nazivaju se *varijantama čitanja*, ili jednostavno različitim čitanjem (*varia lectio*). Zadatak tekstualne kritike bi, dakle, bio da prođe kroz sve varijante, uspostavljajući kritički tekst ili kritičko izdanje, koje je namijenjeno približavanju originalu.

U kritičkom izdanju tekst Sav.29 poredi se sa dva teksta:

- tekst pod nazivom *Razkaz za Adam i Eva*. Tekst se nalazi u Adžarskom zborniku, a čuva se u Nacionalnoj biblioteci sv. Kiril i Metodij u Sofiji, u Bugarskoj, pod brojem 326. Zbornik je datiran u drugu polovinu XVII ili početak XVIII vijeka;³
- tekst iz rukopisa Izmaragd, na stranicama 311b—323b. Rukopis potječe iz XVI vijeka i ruska je redakcija. Nalazi se u samostanu Trojice-Sergijeva lavre pod brojem 794. Transkripciju ovog teksta uradio je N. Tihonravov, u knjizi *Pamjatnjiki otrečenoj ruskoj literatury* objavljenoj 1863. godine.

Na kraju će biti izvršena analiza kritičkog izdanja. Razmatrat će se fonetski, morfološki i sintaksički jezički sloj pomoću čega će se doći do preciznijih informacija o starosti teksta, ali i o njegovom geografskom i redakcijskom porijeklu. S obzirom na to da je nastanak zbornika datiran u XIV vijek, to će ovom iscrpnom analizom biti dokazano ili opovrgnuto.

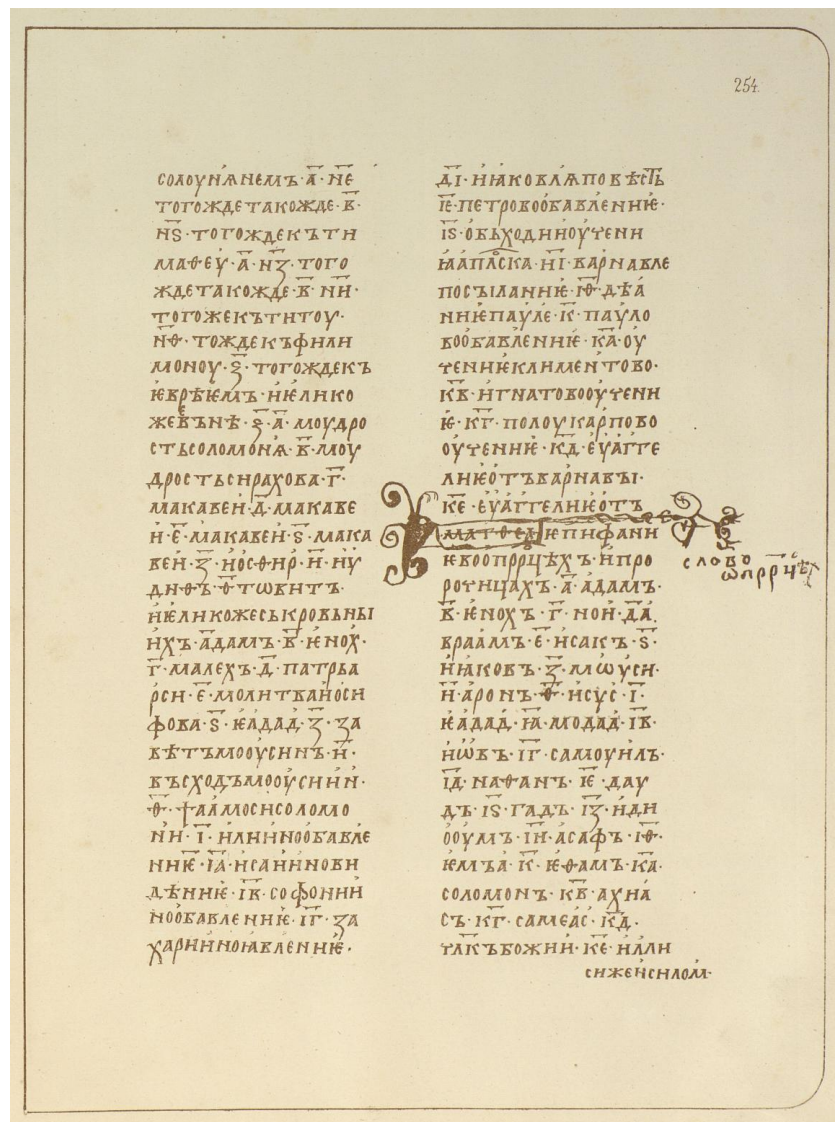
³ Transkripcija rukopisa nalazi se na stranici http://histdict.uni-sofia.bg/textcorpus/show/doc_175.

2. Kulturološki i književni aspekt Slova o Adamu i Evi

Slovo o Adamu i Evi apokrifni je tekst o životu prvih ljudi protjeranih iz raja. S obzirom na to da je ova priča u *Knjizi postanka* dosta kratka i suhoparna, u tradiciji mnogih naroda ona je proširena i začinjena legendama te zbog toga i jeste apokrifna. Apokrifi, dakle podrazumijevaju tekstove koji, po svom sadržaju, nisu odgovarali zvaničnom učenju crkve te upravo zbog toga nisu ubrajani u svetopisamski kanon.⁴

Adam, prvi na popisu od 25 „skrovnih“ knjiga →

Zbornik velikoga kneza Svjatoslava iz 1073. godine, f. 254a, fototipsko izd. Karpov-Morozov 1880.

⁴ Опća i nacionalna enciklopedija u 20 knjiga, str. 266.

Apokrifi o Adamu ulaze u najstarije indekse zabranjenih knjiga. Budući da je vjerovatno najstariji oblik apokrifnih priča o Adamu i Evi i da postoji u više oblika i na više jezika, pripada skupini spisa nazvanoj *Knjige o Adamu i Evi* ili primarnoj adamološkoj književnosti (Turkalj 2008: 579). Osnova ove priče prati trag do jevrejske *Knjige jubileja* koja je napisana prije Krista. Grčki prevod ove priče proširio se na veliki broj rukopisa i nosi naziv *Mojsijeva apokalipsa*. Postoje prevodi i na latinskom (*Vita Adae et Evae*), slavenskom (*Život Adama i Eve*), armenskom (*Adamovo kajanje*) i gruzijskom (*Knjiga o Adamu*) te fragmenti na koptskom. Iako svaka verzija ima svoj jedinstveni naslov, na njihovu genetsku i tipološku srodnost upućuje se nazivom *Život Adama i Eve* ili skraćeno *Život*.

2.1. Dosadašnja istraživanja

Općenito je prihvaćena hipoteza da sve poznate verzije potječu od grčkog originala, iako postoje neslaganja oko toga je li grčka verzija kakvu danas poznajemo originalni tekst, jer je redigirana i vjerojatno nije bliža originalu od ostalih verzija (Turkalj 2008: 592). Tekst grčke verzije izdao je Tichendorf u knjizi *Apocalypses apocryphae* na str. 1-23.

Najstariji prepis ovog teksta nađen na južnoslavenskom tlu jeste Rukopis Narodne biblioteke u Beogradu br. 468 (104). Ovaj rukopis uništen je prilikom bombardovanja Beograda u aprilu 1941. godine. Međutim, tekst je ipak sačuvan u knjizi *Slavische Beitrage zu den biblischen Apokryphen* Vatroslava Jagića. U ovoj knjizi Jagić priređuje tekst Miklošičevog rukopisa iz 16-17. vijeka, koji se čuva u Austrijskoj nacionalnoj biblioteci. Jagić je tekst priredio s razlikama prema još dva rukopisa: rukopisom Narodne biblioteke u Beogradu br. 104 i Novakovićevom rukopisu objavljenom u *Primerima književnosti i jezika staroga i srpsko-slovenskoga* na str. 489. Dakle, Jagićevo djelo dragocjeno je i zbog toga što čuva i ovaj uništeni rukopis. O rukopisu Belgr.104 piše i Novaković u svom djelu *Spomenik XXIX* iz 1895. godine.

Osim već ranije spomenutog Tihonravova koji u svom djelu između ostalih donosi i transkripciju rukopisa Trojice-Sergijeva lavre br. 794, valja spomenuti i Ivanova i njegovo djelo *Bogumilski knigi i legendi*. U ovom djelu Ivanov donosi transkripciju teksta *Slovo o Adamu i Evi* iz Panagjurskog rukopisa iz druge polovine XVI vijeka (NBKM 433), uz objašnjenja o varijantama ovog rukopisa i njegovim apokrifnim elementima. O bogumilskim elementima u slavenskim tekstovima o Adamu i Evi piše i Turdeanu u knjizi *Apocryphes bogomiles et apocryphes pseudo-bogomiles*. Turdeanu je privučen temom da se Sotona predstavlja kao gospodar carstva zemaljskog. Zanima se za temu ugovora/pakta sa đavolom i

smatra da je taj motiv interesantan za dualistički pogled na svijet, ali po njegovom mišljenju to nije bogumilski tekst. O ovoj temi bit će govora kasnije u tekstu.

2.2. Sadržaj teksta Slovo o Adam i Evi

U slavenskoj književnosti poznate su tri varijante teksta o Adamu i Evi – jedna opširna i dvije kratke (Ivanov 1925: 208-209). Ove tri varijante broje ukupno 24 prepisa pronađena na slavenskom tlu. Među Južnim Slavenima najrasprostranjenija je prva varijanta, čiji je prevod napravljen u Bugarskoj najvjerojatnije u X vijeku. Ona je poznata u osam južnoslavenskih i jednom ruskom prepisu.

U prvoj – opširnoj verziji pripovijeda Eva o situaciji Adama i Eve u raj, o njihovoj patnji izvan raja, o pokajanju i smrti. U ovoj verziji motiv Evinog sagrješenja pojavljuje se u dva navrata. Prvo o grijehu govori Adam, a potom i Eva, ali je njena priča daleko opširnija i slikovitija, ispričana sa mnogo više detalja o samom životu u raj i njihovom izgnanstvu. Druga verzija je poznata samo po jednom prepisu u Lovčanskom zborniku iz XVI vijeka koji je bugarske redakcije. U njoj pripovijeda treće lice, ali ne Eva. Osim toga neke epizode su drugačijeg sadržaja. Treća verzija poznata je samo u ruskim prepisima iz XVII vijeka. Ona nalikuje prvoj jer je Eva pripovjedač većeg dijela pripovijesti. Treća verzija međutim slijedi drugu po načinu pripovijedanja i po jeziku. Tekstovi kojima se bavimo u ovom radu pripadaju prvoj varijanti. Da bismo vidjeli na koji način je ova priča organizovana u prvoj varijanti, u nastavku teksta iznosimo sadržaj *Slova o Adamu i Evi* iz rukopisa Sav.29.

Adam je prije sagrješenja bio u raj. Imao je sve što je htio i svu slobodu. Okusivši plod sa drveta poznanja dobra i zla, Adam i Eva su počinili grijeh i zbog toga ih je Bog prognao iz raja. Sjedeći sa Evom pred vratima dvora rajskih, Adam je u snu vidio kako će imati dva sina, Kaina i Avela i vidio je kako će Kain ubiti Avela. Tu su proveli 14 godina i ostvarilo se to što je on vidio.

*Eva rodi Sita i poziva Adama da se zahvale Bogu i prinesu mu žrtvu. Kada se Adam razbolio i ležao na samrti, uplašen jer do tada nije znao šta je bolest, Sit odlučuje da sa majkom ode u raj i zamoli Boga da Adama spasi od smrti. Adamova priča o izgnanstvu iz raja počinje na Sitov podsticaj. Adam za bolest i smrt optužuje Evu jer se ona najprije dala prevariti. Adamova priča je svedena na najvažnije trenutke koji se tiču grijeha. Eva, slušajući Adama, želi da sa njim podijeli bolest, jer je svjesna svoje krivice. Adam završava priču.*⁵

---

⁵ Dio priče u italicu nedostaje u rukopisu Sav.29 i sadržaj je sačinjen na osnovu druga dva rukopisa.

Eva pred vratima raja ponovo biva optužena za grijeh, ovog puta od zvjeri. Zvijer želi ubiti nju i Sita, ali je Sit proklinje da joj se usta zatvore do dana suda. Bog im šalje arhanđela Mihaila koji im kaže da Adamu nema spasa i da se bliži dan njegove smrti. Daje im grančice bora, kedra i kiparisa (čempresa) od kojih Adam sebi napravi vijenac. Eva prizva svoju djecu i unučad i priča im svoju priču. Kaže im da je đavo ušao u raj s Adamove strane, prizvao zmiju k sebi i rekao joj da kaže Evi da će oni biti kao bogovi ako budu jeli sa tog drveta. Kada je pojela plod, Eva je ugledala svoje nago tijelo. Uzela je smokvino lišće da pokrije svoju sramotu. Iz nje je progovorio đavo i Adam je kušao plod.

Anđeli ih tjeraju iz raja. Adam moli za hranu. Pred vratima raja gorko su plakali i sedam dana nisu jeli. Arhanđel Mihail prenosi Adamu riječi Gospoda. Svakoj stvari da da imena i uzme volove da ore i da sebi stvori hranu. Tada đavo prilazi Adamu i ne da mu zemlju orati. Rekao je Adamu da je njegova zemlja, a Božija nebesa i da ako hoće njegov biti, onda može raditi zemlju. Adam mu je rekao da su Božija nebesa i sva vaseljena. Đavo od Adama traži zapis da je njegov. Adam na to odgovara da onaj koji je zemlji gospodar i njemu je. U pripovijesti se objašnjava kako je Adam znao da će Gospod sići na zemlju, obući se u čovječiji lik i poraziti đavola. Adam je zapisao: „Čija je zemlja, tog smo i ja i zemlja.“

Eva kaže Adamu da se pomole Bogu da ih izbavi od đavola. Oni riješiše da poste. Đavo u liku anđela prilaz Evi i kaže joj da izađe iz vode, jer je Bog uslišao njene molitve. Ali Eva prepoznaje đavola i ništa mu ne odgovori. Anđeo govori Evi da je duh Adamov izašao iz njegovog tijela. Tri anđela kade njegovo tijelo. Eva poziva svog sina Sita da vidi čudo jer se svi anđeli na nebu, sunce i mjesec mole za Adama.

Gospod je tijelu Adamovom rekao: “Zemlja si i u zemlju ćeš zatim poći i onda ćeš na vaskrsenju vaskrsnuti sa čitavim rodом ljudskim.“ Eva moli Boga da i ona umre. I tu i ona preda dušu svoju Bogu. Arhanđel Mihail poučava Sita kako da sahrani svoju majku: tri anđela uzimaju tijelo Evino i sahranjuju je kod Adama i Avela. Anđeo je rekao da tako sahrane svakog čovjeka koji umre.

2.3. Apokrifni elementi

Postoje dvije epizode u ovom tekstu koje istraživači izdvajaju kao sporne, tj. kao one koje su mogle biti razlogom označavanja ovog teksta kao zabranjenog. Kao prva navodi se epizoda o kajanju Adama i Eve u rijekama Jordan i Tigris. Turdeanu smatra da se ovo odnosi na pretkršćanske vjerske obrede (1950: 188). Ova epizoda javlja se i u latinskoj i grčkoj verziji teksta. Međutim, jedna epizoda karakteristična je isključivo za slavensku verziju. To je

epizoda o ugovoru između đavola i Adama. U njenoj osnovi je nesumnjivo dualističko učenje i moguće je da se tu radi o bogumilskoj intervenciji jer je ideja đavola kao gospodara zemlje tipično dualistička.

3. Kodikološki opis rukopisa

Tekst *Slovo o Adamu i Evi* nalazi se u rukopisu Savina 29 koji se čuva u Manastiru Savina u Herceg-Novom. Rukopis nije datiran, ali ga na osnovu provedenih istraživanja Bogdanović i Miltenova smještaju na kraj XIV vijeka, tačnije oko 1380. godine.⁶

Rukopis se sastoji od 199 listova papira dimenzija 19,5 x 14 cm. Na listovima se nalazi po 21 redak. Sadržaj je podijeljen na 39 poglavlja. Prvo poglavlje nosi naziv *Očeva pouka sinu svojemu*, a nakon njega slijedi *Slovo o Adamu i Evi*. Od trećeg poglavlja počinje *Ciklus priča o Abrahamu* i obuhvata 6 poglavlja (13b-29b). Rukopis sadrži i dva poglavlja o Samuelu (29b-30b; 52b-53b). Između ta dva poglavlja nalazi se *Slovo Ivana Zlatoustog o pokajanju* (30b-36b) i *Povijest o Akiru Premudrom* (37a-52b). Sljedeće poglavlje jeste *Pitanja i odgovori. Pitanja Efraimu* (53b-59a), a u rukopisu se nalaze još dva poglavlja o Efraimu: *Tumačenje mise Efraima* (92a-95a) i *Slovo starog Efraima o pokajanju* (129b-131b). *Žitije apostola Petra* (označeno kao apokrifno) nalazi se na stranicama 59a-70b. Osim ovog u zborniku nalazi se i *Žitije sv. Panteleimona* (114a-129b; 195a-195b; 197a-197b), *Žitije sv. Teodora Tirona* (149b-152b; 142a-143b), *Žitije sv. Marina* (146a-148b; 153a-159a), *Žitije sv. Petke Rimske* (159a-164a). Dva poglavlja o Bogorodici nalaze se na stranicama 75b-87b (*Slovo o Uznesenju Bogorodice* i *Slovo o rođenju Bogorodice*), a jedno na stranicama 104b-114a (*Silazak Bogorodice u pakao*). Iza njih slijedi *Slovo o rođenju Hrista* (87b-92a). Od značajnijih poglavlja, mogu se izdvojiti još i *Apokalipsa Ivana Bogoslova* (168b-175b) i *Otkrovenje Varuhovo* (176a-183a). Rukopis završava *Kolofonom* na stranicama 199a-199b.⁷

Rukopis nije u cijelosti sačuvan i uglavnom je u lošem stanju. Margine pergamentnih listova su propale, ponekad zajedno s rubnim dijelom teksta. Na rukopisu je vršena reparacija i prepovezivanje u XVI vijeku, ali kako Bogdanović smatra, vrlo nevjesto.⁸ Rukopisu nedostaju prva tri kvaterniona i 35 pojedinačnih listova iz preostalih 26 kvaterniona.

Slovo o Adamu i Evi nalazi se na stranicama 6a-13b. Ni ovo poglavlje nije cijelo sačuvano. Osim što su na rubovima stranica vidljiva oštećenja, u tekstu nedostaju i dva lista, između

⁶ Podatak preuzet sa <http://repertorium.obdurodon.org/msDesc.php?filename=AM29SAV.xml&lg=bg>.

⁷ Preuzeto sa: <http://repertorium.obdurodon.org/msDesc.php?filename=AM29SAV.xml&lg=bg>.

⁸ Zvanične podatke o rukopisu Sav.29 dao je Dimitrije Bogdanović 1985. godine.

stranica označenih sa 6b i 7a.⁹ Krajevi stranica su izbljedjeli i usljed postupka reparacije. Pri transkripciji smo dijelove teksta koji nedostaju označili crticama unutar zagrada. Broj crtica jednak je broju slova za koje smatramo da nedostaju.

Rukopis je pisan tamnosmeđom tintom, ali su naslovi svakog poglavlja pisani crvenom. Tako je i sa poglavljem *Slovo o Adamu i Evi*. Početak poglavlja označen je i inicijalnim slovom. U našem slučaju to je inicijal slova Б.

Inicijal Б iz rukopisa Sav.29

4. Paleografska i ortografska obilježja teksta

Analizirajući izgled rukopisa i korištenje pojedinih grafema, mogli smo primijetiti sljedeće:

1. Glas **o** bilježi se na tri načina i to kao **o**, **ω** i **o**¹⁰. Najčešće se koristi grafem **o** jer on zauzima pozicije u sredini i na kraju riječi. Grafemi **ω** i **o** koriste se podjednako i to isključivo na početku riječi. Grafeme **ω** i **o** nalazimo na sredini riječi samo u dva slučaja: **н̄ωрдань** i **нонль**. Neki od primjera su:

- **o** u vrijednosti **o**: **ходѣхоу, тогѡа, ѡго, мѡсто**;
- **ω** u vrijednosti **o**: **ω, ω̄, ωбразь, ωтврѣстн, ωбрѣте, ωраты**;
- **o** u vrijednosti **o**: **o, oт, oбразь, oпалено, oблещн, oтвѣща, oтцоу, oтчн, oтврѣзох**.

---

⁹ U slučaju ovog dijela Bogdanović navodi da nedostaje jedan list. Međutim, nakon poređenja sa drugim tekstovima, uzimajući u obzir količinu teksta sračunatu u karakteristikama podijeljenu s prosječnim brojem karaktera po jednom listu, zaključujemo da se radi o dva lista.

¹⁰ Široko **o** javlja se u ustavu XIII i XIV vijeka. To je jedan od oblika koji su još i u XIII vijeku uzimali pred novim oblicima (Đorđić 1971: 101). Kada dolazi sa tačkom na gornjoj i donjoj oblini ima pravopisnu funkciju. (Đorđić, 1971: 102). Naime, široko **o** se prvobitno pisalo (XIII, XIV, početak XV vijeka) samo na početku riječi, a poslije se mogao uzimati i mjesto običnoga uskoga **o** u svakom položaju u riječi (Đorđić, 1971: 113). To je jedan od oblika kojim se nisu služili bosanski pisari. Kod njih je široko **o**, ako se javlja, uvijek sa tačkom u sredini (Đorđić, 1971: 138). Najviše primjera takvog **o**, koje se naziva i „okato o“, ima u Nikoljskom evanđelju.

2. U tekstu je upotrijebljeno nekoliko ligatura. Najčešće nalazimo ligature ѣ , ѧ i ю , koje čitamo kao *je*, *ja* i *ju*. Neki od primjera su: ѣмоу , твоѣ , ѣсн , прѣнвѣѣтъ ; свою , блюдехъ ; ѧстн , раѧ . Osim ovih česta je i ligatura щ : отвѣща , стоѣщн .
- Glas **u** najčešće se bilježi kao oy dok se ligatura ѳ koristi rjeđe, uglavnom na kraju retka. Ovu ligaturu nalazimo u sljedećim primjerima: северьскѳ , ѳдалнхове , херофнмѳ , немѳрьнѳю , погрѳзн , адамѳ .
- Ligatura ѣ javlja se, također, samo u nekoliko primjera: ѣва (7a 7), ѣвнѣ (8a 12, na kraju retka), сѣршнѣ (11b 11, na kraju retka; 11b 14), възѣ (12a 11, na kraju retka), прѣстоле (12b 6), прѣнвѣѣтъ (12b 9), прѣлен (12b 16), погрѣоше (13a 14). Dakle, od devet primjera tri su na kraju retka.
3. U cijelom rukopisu javlja se samo jedan poluglas i to ь . Većina primjera s poluglasom u rukopisu ima oblik koji je između ѣ i ь . Jedini primjer u kojem nesumnjivo stoji ѣ jeste riječ ѣвъзе u samom naslovu rukopisa. Specifičan je izgled poluglasa ukoliko se javlja kao nadredno slovo jer se u tom slučaju piše na vodoravnoj crti.¹¹
4. Za stsl. fonetski refleks жд postoji specifična upotreba vertikalnog poretka slova: такожѣѣ , соужѣу , ѣтоужѣ[ы]хъ . Sličan obrazac razvili su pisari i za označavanje suglasničke skupine -зѣр- ¹² zasvjedočen jedanput u ovom zborniku – въззрѣува . U ovom primjeru nalazimo još i grafijski manir stvaranja ligatura za slova vokalske vrijednosti: pisar spaja а i oy i dobija ligaturu ау .
5. Brojevi u tekstu upotrijebljeni su u svojim slovnim vrijednostima uz titlu iznad slova i po jednu tačku oko slova. U tekstu nalazimo sljedeće primjere: $\overline{\text{Г}}$ u vrijednosti rednog i glavnog broja tri, $\overline{\text{Ѣ}}$ u vrijednosti broja šest, $\overline{\text{З}}$ u vrijednosti broja sedam, $\overline{\text{Ѧ}}$ u vrijednosti rednog broja devet, $\overline{\text{Д}}$ u vrijednosti broja četrnaest, $\overline{\text{Ѥ}}$ u vrijednosti broja petnaest, $\overline{\text{Н}}$ u vrijednosti broja osamnaest, $\overline{\text{К}}$ u vrijednosti rednog broja dvadeset i $\overline{\text{М}}$ u vrijednosti rednog broja četrdeset. Samo je u jednom slučaju upotrijebljena riječ umjesto slovne vrijednosti – четрн , a redni broj sedam označen je na specifičan način kombinacijom slovne vrijednosti i nastavka za redni broj – $\text{ѣ} \cdot \overline{\text{З}} \cdot \text{моу}$.
6. Grafemima л i н bilježe se glasovi *l* i *n*: лнстѣвнѣ , злѣ , намѣ , ннщѣ , нагѣ , ali i palatalni glasovi *lj* i *nj*: блоудѣше , разѣелень , земѣы , вѣселеньнаѧ , молаше се , с

¹¹ Tanko *jer* koje stoji na vodoravnoj crti (Đorđić 1971: 149).

¹² Pisanje -зѣр- za -зр- (въззрѣдоватн се) u srednjem vijeku predstavlja istočnojužnoslavensku osobinu (Koneski 1986: 101).

НЫМЬ, НЕМОУ. U tekstu nalazimo i primjere slovne grupe ЛЮ što je još jedan način bilježenja palatalnog glasa *lj*: БЛЮДЕХЬ, ЗЕМЛЮ.

7. Početak i kraj većih sadržajnih cjelina obilježavani su na posebne načine. Početak teksta obilježavan je inicijalnim slovom, a kraj većih sadržajnih cjelina označen je sa četiri ili tri tačke: ···, ·̅.
8. Desetično I u ovom rukopisu ima specifičan oblik – uspravnoj liniji dodata je poprečna crtica na sredini, a ponekad i dvije na krajevima († ili †). Takav znak najčešće se upotrebljava kao dio grafema Ы (Ы† ili Ы†), ali u nekim slučajevima i umjesto Н.
9. Ponavljanje slogova ili cijelih riječi često se javlja kao posljedica pisarske greške, a posebno na kraju retka pa tako npr. imamo: прнннкъ · къ земьы, ѳвѣговьго, вамама, попратыты, какаѳшн се. Osim ovih nalazimo i pisarske greške poput umetanja grafema kao u riječi канко do koje dolazi jer pisar anticipira ime кань koje dolazi u istom retku u nastavku teksta. U nekim slučajevima pisar pravi autokorekciju svojih grešaka. Tako je u primjeru прѣзаь riječ o korekciji а>ь, а u primjeru нанмь došlo je do korekcije u намь.
10. U rukopisu se javljaju dva tipa titli. Prva titla ima crticu koja se spušta od sredine prave linije, a druga vrsta title nosi naziv *vzmet*.¹³ Prvom titlom se uglavnom označavaju skraćene riječi kao što je riječ Б̅ (7a 7). Osim iznad skraćenih riječi (npr. м̅лыщы – 9a 1), titla *vzmet* nalazi se i iznad slova i označava njihovu brojnu vrijednost (npr. 3̅ – 9b 2).

Osim toga title su u ovom rukopisu korištene i u sljedećim slučajevima:

- kada pisar nadoknađuje ispušteno slovo kao u primjeru м̅ѳего;
- kada pisar piše nadredno slovo kako bi uštedio prostor na kraju retka, a titla podrazumijeva redukciju posljednje poluglasa kao u primjeru на̅;
- kada pisar iznad određene kombinacije slova gotovo redovno stavlja titlu, kao u sljedećim primjerima: о̅чн (asocijacija na riječi ѡтъць, ѡтъчн); б̅лаже, б̅людехь (prema skraćenici б̅лг-); по̅те, прѣ̅тънтъ (prema skraćenici с̅т-); зем̅ю (prema skraćenici м̅л̅т-); г̅ласомь, г̅лахомь, г̅лавн, г̅лау (prema skraćenici г̅л-); х̅раноу (prema skraćenici х̅р-); д̅вр̅мн, д̅вр̅мь (prema skraćenici д̅вд-).

11. Od nadrednih znakova osim title u tekstu nalazimo i psilu ' kojom se u ovom rukopisu označava susret dvaju istih konsonanata i to u riječi БЛ̅ГООУХА̅ННЕ̅А.

¹³ <http://www.fileformat.info/info/unicode/char/a66f/fontsupport.htm>

5. Fonetska analiza

5.1. Poluglasi

Poluglasi ѣ i ѥ, ili kako se još nazivaju *јor* i *јer*, visoki su nenapeti vokali koji vode porijeklo iz praslavenskog jezika. Postoji nekoliko etapa kroz koje su poluglasi prošli u svom razvoju i svaka od njih je karakteristična za određeno razdoblje. Oni su se prije svega, već krajem praslavenske epohe stopili u jedan poluglas. To izjednačavanje poluglasa zajednička je osobina zapadnojužnoslavenskih i srednjojužnoslavenskih dijalekata u srednjem vijeku. Ono se desilo u svim jezicima osim u istočnoslavenskoj grupi jezika (Bošković 1990: 43). Tako i u ovom rukopisu, kao što je već ranije spomenuto, nalazimo samo jedan poluglas i to ѥ. Jedan primjer u kojem nalazimo ѥ govori o istočnojužnoslavenskom porijeklu barem jednog u nizu starijih predložaka ovog rukopisa.

Pred kraj praslavenske epohe poluglasi nisu bili iste vrijednosti u svim položajima u riječi. U nekim slučajevima bili su slabi, u nekim jaki (Bošković 1990: 42). U kasnijem njihovom razvitku slabi poluglasi su se izgubili, a jaki su prešli u pune vokale. Proces gubljenja poluglasa u slabom položaju u srednjojužnoslavenskim dijalektima počeo je već u XI vijeku (Bošković 1990:44). Proces vokalizacije, s druge strane, u staroslavenskim rukopisima pratimo tek krajem XIV i početkom XV vijeka (Mihaljević 2002: 200). U rukopisu Sav.29 poluglasi se u većini slučajeva čuvaju, čak i oni u slabom položaju kao npr. u sljedećim slučajevima: *адамь, вѣсе, ѡвѣзе, ѡбоуахь, цѣвѣтешѣ, нзѣгѣнь*. Međutim, nalazimo i primjere u kojima je poluglas izostavljen: *створнль, все, всакон, сгрѣшы, прнзѡа*; te jedan primjer s gubljenje poluglasa na kraju riječi i vokalizacijom u *e* u jakom položaju: *вѣзем < вѣзьмь*. Ovi primjeri svjedoče o tome da je rukopis napisan u periodu u kome su poluglasi već izgubljeni u govoru, ali se dobrim dijelom čuvaju u pisarskoj tradiciji. Izuzev jednog primjera vokalizacije u *e*, drugih primjera ne nalazimo u ovom rukopisu, a to je jedan od dokaza da je rukopis napisan u XIV vijeku. S druge strane, u rukopisima sa kojima smo poredili Sav.29 vokalizacija je izvršena u velikom broju primjera: *нзѣгѣнь] нзгнань* Adž. Troick, *сѣнь] сонь* Troick, *къ] ко* Troick, *вѣстокъ] востокъ* Troick, *вѣнѣць] венець* Troick. Dakle, s obzirom na to da je Adž. rukopis datiran u kraj XVII i početak XVIII vijeka, a rukopis Troick. u XVI vijek, veliki broj poluglasa je izgubljen, a u rukopisu Troick. nalazimo klasične primjere prelaska poluglasa u *e* i *o*.

5.2. Jat

Izmjene kroz koje je prošao glas *jat* izvršile su se u različito vrijeme na različitim krajevima, a danas se njegovi refleksi razlikuju od jezika do jezika. Što se tiče njegovog razvoja u okviru srednjojužnoslavenskog dijasistema prvo je došlo do prelaska iz niskih u visoke vokale pri čemu je *jat* prešlo u *ę* (zatvoreno *e*). Iz toga *jat* razvija tri refleksa – izjednačava se sa običnim *e*, još više se zatvara i prelazi u *i* ili se prvi dio artikulacije zatvorenog *e* pretvara u element *i* što dovodi do stvaranja novog diftonškog refleksa *jata ie*. Ove promjene dešavaju se tokom XII i XIII vijeka (Vuković, 1974: 62).

Jat se znatno duže zadržava u pisarskoj tradiciji. U ovom rukopisu glas *jat* se zadržava na etimološkom mjestu u većini primjera, ali ipak nalazimo veliki broj ekavizama. Primjeri ekavske zamjene *jata* u ovom rukopisu su: *вн^аѣ, смела, нзесты, северьскѹ, зверн, вндехъ, кг^аѣ (г^аѣ), седе, цвѣтыиѣмь, помолете, повелѣиеныиѣ, вещь, тело (тела, телю), штвѣща, следъ, свѣтн^альннцн^а, неси, въсемь, авеле, векн, рѣххъ*. Za period XIV vijeka to je veliki broj ekavizama, ali i to je razumljivo ako se uzme u obzir status apokrifa koji je inače slobodniji po tom pitanju.

U rukopisu nalazimo i ekavizme koji su nastali zbog toga što pisar ne razlikuje izgovor *є* i *ѣ*: *ѣв^ъзе] євѣ Adž, себе вѣн^ацѣ] венець себѣ Troick, храпоу себѣ] (храмноу) Troick. себѣ храпу Adž*. Iz istog razloga u sljedećem primjeru nalazimo *jat* na mjestu glasa *e*: *вѣльмн] вѣлмн Adž. велмн Troick*. I u drugim rukopisima dolazi do zamjene ova dva glasa, jer pisaru ta dva glasa imaju istu vrijednost. Tako u Adž. nalazimo primjer *jata* u riječi u kojoj mu po etimologiji nije mjesto: *вещн] вѣщн^а Adž. вещь Troick*.

Ako pogledamo ovaj glas u druga dva rukopisa primijetit ćemo da je *i* u njima pisarska tradicija u većini primjera očuvala *jat*. Ipak, možemo reći da se *jat* više čuva u Adž. i da je ovaj rukopis po tom pitanju mnogo bliži Sav.29. Ukoliko je *jat* već zamijenjen nekim glasom u Troick. je to najčešće glas *e* što vidimo i u sljedećim primjerima: *заповѣт] заповѣт Adž. заповѣдн Troick, сьгрѣшнх] сьгрѣшнх Adž. согрешнх Troick, вндѣль] вндѣль Adž. вндео Troick, сьгрѣшеннѣ] согрешеннѣ Troick*. Osim ekavske zamjene u Troick. nalazimo još i *ѣ* i *а*: *бѣше] бѣше Troick, ходѣхоу] ходаху Troick, блoudѣше] блoudаше Troick*. Važno je napomenuti i to da u istočnoslavenskoj redakciji dolazi do zamjene slova *ѣ* i *а*, jer je nazal prešao u *ѣ*. Tako u sljedećim primjerima dolazi do nerazlikovanja stare vrijednosti slova *а*, nazala koji je u korijenu glagola: *грѣдоущоу же] грѣдоущу же Troick. i сѣдѣщоу] сѣдѣщнн*

Troick.

U Adž. najčešće nalazimo ekavizme: свѣтъель велнко] велнкосветль Adž, грѣдоущоу же] грѣдуща Adž.

Sekundarno razvijeni glas jat nalazimo u Sav.29 u sljedećem primjeru: сѣдъ] сѣде Adž. сѣде Troick. U rukopisu Troick. nalazimo sekundarno razvijeni jat u partikuli –*de* i to u primjeru кгѣе] гдѣ Adž. гдѣ Troick.

5.3. Slogotvorno *r i l*

U ovom rukopisu slogotvorno *r* napisano je u kombinaciji sa jednim poluglasom – *рь* jer se već u staroslavenskom izgubila razlika između praslavenskih grupa *ьr*, *ьr̄* i *rb*, *rb̄*. Primjeri slogotvornog *r* koje nalazimo u ovom tekstu su: скръбѣ, срѣце, поврѣже, отвръзоста, прѣкрѣсты, въскр̄сенна, тръннѣ. Adž. rukopis, međutim, u nekim primjerima čuva, a u nekim gubi poluglas iz ove kombinacije: въскрѣбѣ, кръвь, въскр̄сеніе. Kao što je i karakteristično za rusku redakciju, u rukopisu Troick. su se razvile grupe *er*, *or*, *re*, *ro* od starih *ьr*, *ьr̄*, *rb*, *rb̄*. To pokazuju i sljedeći primjeri: воскорбе, серѣце, кровь, повеље, ѡтверзоста, прекрестн, воскресенна, терннѣ.

Ovaj rukopis dosljedno čuva slogotvorno *l*, a takvo stanje i karakteristično je za rukopise napisane do kraja XIV vijeka. Već krajem XIV i početkom XV vijeka ovaj se glas postepeno zamjenjuje sa *u* (u raškim i bosanskim poveljama), *uo* ili *o* (u bosanskim poveljama) (Vuković 1974:101). Tako u tekstu nalazimo sljedeće primjere: нспльнь, вльчьць, слъзн, оумлькоше, слънце. Takvo je stanje i u Adž. rukopisu. U ruskoj redakciji su kombinacije *l* sa poluglasom razvijene na sličan način na koji su razvijene kombinacije *r* sa poluglasom, samo što nije sačuvana razlika između starog *ьl* i *ьl̄* (Vuković 1974: 102). Tako u Troick. imamo sljedeće primjere: нсполнь, волчець, оумолкоша, a u primjeru слънце poluglas ostaje nepromijenjen.

5.4. Staroslavensko жд

Staroslavensko *žd* nastalo je od praslavenske grupe *dj*. Ova grupa karakteristična je jer se različito razvijala u slavenskim jezicima. To je vidljivo i na primjerima rukopisa koje poredimo. U Sav.29 refleks ove grupe je staroslavensko *žd*, a u Troick. je istočnoslavensko *ž*: такожѣ] такоже Troick, ѡѣжы се] н ѡдежнѣ Troick, тоужѣе] тоу же Troick. U Adž. također imamo *žd* što se poklapa sa bugarskim porijeklom ovog rukopisa.

5.5. Zaključci o fonetskim redakcijskim razlikama

Fonetske osobine rukopisa koje smo poredili odgovaraju vremenu i prostoru na kojem su oni nastali. Tako su poluglasi izjednačeni u Sav.29 i Adž, ali u Troick. se razlika između poluglasa čuva pa nalazimo poluglase i prednjeg i zadnjeg reda. U Sav.29 poluglasi se u većini slučajeva čuvaju, a nema ni primjera njihove vokalizacije. Takvo stanje odgovara početku ili sredini XIV vijeka. Nekoliko primjera vokalizacije nalazimo u Adž, ali u Troick. je vokalizacija izvršena u većem broju slučajeva. Tu su poluglasi zadnjeg reda u jakom položaju prešli u *o*, a poluglasi prednjeg reda u *e* što i jeste odlika ruske redakcije.

Glas jat najviše se čuva u Sav.29 jer je ovaj rukopis najstariji. Veliki broj ekavizama nalazimo u sva tri rukopisa, a primjeri javljanja glasa jat na mjestu samoglasnika *e* u Sav.29 i Adž. govore nam o tome da su pisari sa ekavskog područja.

Slotogtvorno *r* i *l* u Sav.29 i Adž. ostaju u kombinaciji sa poluglasom dok se u Troick. razvijaju u grupe sa vokalima *o* i *e* kao što je i karakteristično za istočnoslavensko područje.

Smatramo da osobine koje smo zabilježili u Sav.29 odgovaraju prijelaznom tipu raške redakcije, te da je porijeklo pisara (i rukopisa) nedaleko od područja na kome se danas čuva. S obzirom na bilježenje jata i njegovog refleksa, najvjerojatnije se radi o istočnim i jugoistočnim govorima nekadašnjeg istočnohumskeg dijalekta.¹⁴ Sličnosti sa raškom redakcijom najbolje su uočljive pri poređenju Sav.29 sa rukopisom Narodne biblioteke u Beogradu br. 104. Radi se o tekstu koji datira iz XIV vijeka te je tako i po mjestu i po vremenu nastanka najbliži Sav.29.¹⁵

---

¹⁴ Brozović ih na rekonstrukcijskoj karti predmigracionog rasporeda dijalekata predstavlja simbolom ŠY1b (1970: 388).

¹⁵ Rukopis je uništen tokom bombardovanja Beograda 1941. godine. Ipak, sačuvan je u radu Vatroslava Jagića *Slavische Beiträge zu den biblischen Apocryphen* u kojem je predstavljen Miklosichev rukopis s razlikama prema rukopisu Narodne biblioteke u Beogradu br. 104 i Novakovićevom objavljenom u *Primerima*.

6. Morfološka analiza

6.1. Imenice

U indoevropskom prajeziku imenice su se dijelile prema njihovoj osnovi na tri deklinacione vrste: samoglasničke, suglasničke i samoglasničko-suglasničke. U staroslavenskom jeziku gramatički rod postaje primarni kriterij grupisanja imenica pa imamo imenice muškog, srednjeg i ženskog roda. U svakoj od ovih grupa mogu se razlikovati stare indoevropske osnove (Nikolić 1997:113).

U ovom radu imenice će biti podijeljene prema gramatičkom rodu, s tim da će unutar tih grupa biti izdvojene indoevropske osnove i padeži za koje smo smatrali da mogu dati podatke o vremenu i prostoru nastanka rukopisa te o redakcijskim osobinama.

6.1.1. Imenice muškog roda

Većina imenica muškog roda mijenja se po starim **o/jo**-osnovama. U ovoj grupi imenica, kao i u ostalima, dolazilo je do izvjesnih promjena u padežnim nastavcima. Najveće promjene desile su se nakon izvršenih glasovnih promjena do XII vijeka (Belić 1972: 7). Jezički procesi i određeni utjecaji jednih imenica na druge tokom narednih vijekova dovest će do sistema deklinacija kakav imamo danas.

Određene promjene zahvatile su i L jd. ovih imenica. Stari nastavak L jd. jeste –ѣ. U rukopisu Sav.29 čuva se ovaj nastavak iako je u nekim slučajevima to jat prešlo u *e*: слѣо о аѣмѣ, сѣдѣ прн ѣдѣмѣ, прѣбнѣсть аѣмѣ прн ѣдомѣ, «крѣвѣ на бѣратѣ своѣмѣ, сташѣ ѣако стѣна прн аѣмѣ. I kod imenica jo-osnova čuva se stari nastavak u lokativu: бѣше аѣмѣ въ рѣн. Stari nastavci čuvaju se u štokavskim govorima do kraja XV vijeka kada počinje prevladavati nastavak –u iz u-osnova (Belić 1972: 10).

S obzirom na to da je imenica **u**-osnova bilo malo na njih su jako utjecale imenice o-osnova (Damjanović 2005:85). To se desilo i u ovom rukopisu. Imenica сынѣ dobila je u A jd. nastavak o-osnove: прнзѣа сѣа. U drugom primjeru ova imenica u L jd. ima nastavak o-osnova: прн аѣмѣ н аѣлѣ сѣѣ нѣ. U-osnove su nekim od svojih nastavaka utjecale na druge osnove. Tako se nastavak –ov- iz njihove množine raširio i na druge osnove. Osim toga ovaj nastavak raširio se u u-osnovama i na padeže u kojima ga nije bilo, a primjer za to nalazimo i u ovom rukopisu: възѣтъ волѣвы. U ovom primjeru u rukopisu Troick. sačuvan je oblik волѣ dok je u Adž. u A mn. na osnovu proširenu sa –ov- dodat novi nastavak –e: волѣе.

Ovaj rukopis ima A jd. izjednačen sa starim oblikom N jd. konsonantskih osnova muškog roda: н понмн камн. U druga dva rukopisa nalazimo oblik камнѣ.

6.1.2. Imenice srednjeg roda

Najveći broj imenica srednjeg roda pripada **o/jo** osnovama, a manji dio imenica deklinirao se po starim konsonantskim osnovama. Konsonantske deklinacije počele su se raspadati još u praslavenskom jeziku jer su na njih djelovale snažnije (brojnije) deklinacije (Damjanović 2005: 89). Oblici ovih imenica u jedinini bez sufiksa *-es-* nalaze se već u prvim staroslavenskim spomenicima (Belić 1972: 29). Takve oblike nalazimo i u Sav.29, ali u množini imenica *čudo* i *nebo* zadržavaju se oblici sa suglasnikom *s*: бѣѣна соуть нѣса, до нѣсѣ, вѣанка чоу^аса, прѣнвѣаетъ въ темѣ нѣсн. Već od XIV vijeka u rukopisima nalazimo ove imenice sa nastavcima G jd. imenica srednjeg roda (Belić 1972: 29). I u Sav.29 nalazimo ove nastavke: нзндѣ ѿ тѣла. Takav je slučaj i sa D jd: покло^{нн} тѣлю, прѣдав^{ншы} ч^аю. Zanimljiv je slučaj imenica *oko* i *uho* koje su u dvojini primile nastavke i-osnova (Damjanović 2005: 90). U Sav.29 nalazimo takav primjer N dv. imenice *oči*: ѿтврѣзоста се о^{чн} нанмѣ.

Stanje u rukopisima Adž. i Troick. jednako je stanju u Sav.29.

6.1.3. Imenice ženskog roda

Najbrojnija promjena ovih imenica jeste promjena **a/ja**-osnova. Karakteristika promjene imenica ženskog roda jeste to što su u obje promjene u štokavskim govorima vremenom prevladali nastavci palatalnih osnova (Belić 1972: 38). Iako takve primjere možemo naći od najstarijih vremena, u rukopisu Sav.29 čuvaju se nastavci **a**-osnova. Dokaz za to su sljedeći primjeri: власн г^лавн моѣ (G jd); р^чѣ адамѣ къ ѣв^ъзѣ, прн^дѣ къ ѣв^ъзѣ (D jd); р^ѣкою (I jd); ѿ ѣв^ъзѣ, положи на главѣ, какаѣшн се ѿ злобе своѣ (L jd); слѣзн велнкыѣ ронѣщн, на четн^{рн} странн (A mn). Međutim, u jednom primjeru nalazimo utjecaj nastavka palatalnih osnova i to u G jd: моѣ странѣ дрѣвнѣ. U druga dva rukopisa ne nalazimo primjere utjecaja palatalnih osnova.

U tri slučaja u G jd. nalazimo nastavak *-u* iz A jd: нзндн ѣв^ъговѣго нзѣ водоу, нзѣв^ѣ нзѣ водоу, нзѣш^ѣшн нзѣ водоу. Pojava akuzativa umjesto drugih padeža znak je utjecaja dijalekta koji počinje gubiti padeže. Postupni prelaz ka analitičnosti je osobina južnosrbijanskih dijalekata koji su u kontaktu sa bugarskim govorima u kojima taj proces započinje već u XII vijeku. Naprimjer, rukopis Troick. čuva nastavak genitiva jd. **a**-osnova,

dok Sav.29 umjesto toga ima akuzativ, a u Adž. nalazimo jat: НЗНАН ІЕВЪГОВЪГО НЗЪ ВОДОУ Sav.29 (11a 18), nasuprot водѣ Adž, воды Troick. Primjer koji nalazimo u Sav.29 pokazuje pravac iz kojeg je došao predložak.

Stanje u rukopisima Adž. i Troick. po pitanju imenica ženskog roda je isto kao i u Sav.29. Samo u jednom primjeru nalazimo različite nastavke, ali tu se radi o različitoj rekciji glagola *положити*: на главѣ своіен] на главѣ Adž. сеБє на главоу Troick. Osim ovog imamo i primjer N mn. imenice *ptica* u kojem u rukopisima Adž. i Troick. nalazimo nastavak a-osnova: пѣтнцє] пѣтнцн Adž. Troick.

U Adž. rukopisu primjećujemo da akuzativ često mijenja druge padeže. To može značiti da je na pisara utjecao dijalekat u kojem se gube padeži, a to može biti odlika bugarskog, makedonskog ili govora južne Srbije. Ta osobina može svjedočiti i o bliskosti istočnojužnoslavenskom izvoru ili predlošku. To je uočljivo pri poređenju sa drugim rukopisima pa tako nalazimo sljedeće primjere:

- akuzativ umjesto genitiva: посрѣѣ раѣ] (раіи) Adž. посреѣн раѣа Troick, ѡт лнствына] ѡт лнствіє Adž. ѡт лнствна Troick, моє стране дрѣвнє] (а мою страну) Adž. а моєа страны свѣты Troick, ѡт ієрѣдана] (іѡрѣань) Adž;
- akuzativ umjesto dativa: кѣ раю] протнѣ рѣн Adž, кѣ земѣ] кѣ землю Adž;
- akuzativ umjesto instrumentala: съ мѣтрыю своіє^[ю]] съ матерѣ сн Adž;
- akuzativ umjesto lokativa: ѡ дрѣвє] ѡ дрѣво Adž.

6.2. Zamjenice

Zamjenice u staroslavenskom jeziku imaju poseban tip promjene, tzv. zamjeničku deklinaciju. Lične zamjenice pokazuju posebnosti u svojoj promjeni, a neke od neličnih zamjenica imaju elemente imeničke i pridjevske deklinacije (Nikolić 1997: 140). U lične zamjenice ubrajamo zamjenicu za prvo i drugo lice te povratnu zamjenicu. U rukopisu Sav.29 ove se zamjenice javljaju u sljedećim oblicima:

- G jd: мєнє раѣі.
- D jd: аще мн се не запншешы, прнпоусты мы, рѣє мы, не дамѣ ты, кѣ мѣнѣ, половнна мѣнѣ, тѣє прнноснть се, кѣ тѣє. U D jd. u spomenicima nalazimo мѣнѣ (мн) do XVI vijeka (Belić 1972: 103).

- A jd: створн м^бнє, послаты м^бнє, помнлоун мє, мє юмн¹⁶ створнль.
- I jd: надь м^бною.
- D mn: да повелеваешн намь, дасть намь, творнть намь памтьє. U primjeru прнпоусты на<м>н s obzirom na rekciju glagola primjećujemo da se oblik instrumentala pojavio u dativu. Ovdje se radi o kontaminaciji padeža koja vodi ka sinkretizmu padeža u množini. Nasuprot tome, ne možemo reći da se o kontaminiranju radi i u primjeru Глю вама (8a 2), jer je u ovom primjeru dualni oblik na svome mjestu.
- A mn.: прѣльсты н^а, прѣлѣтънтъ н вась. U ovom padežu nalazimo i enklitički oblik: нзъбавнтъ нн, Enklitički oblici se upotrebljavaju u D i A mn. od najstarijeg vremena (Belić 1972: 105)

Povratna zamjenica se u ovom rukopisu javlja u dativu: въз[в]н себе вѣнѣць, прнзва з^бмню къ себе, понщємь храноу себе i akuzativu: съкрнваєшн се ѿт менѣ.

Zamjenica za treće lice je po porijeklu supletivna, tj. njena paradigma je sastavljena iz dvije zamjenice: od demonstrativne *онь, она, оно; они, оны, она* i od anaforske zamjenice *i, ja, je*, u zavisnim padežima (Belić 1972: 107). Oblik ove zamjenice u N jd. ne nalazimo u ovom rukopisu. U ostalim padežima nalazimo sljedeće oblike:

- G jd: поюмь адама н прннес єго, єго ходѣхоу звѣрнє;
- D jd: рѣє юмоу, родн канна н авѣла брѣа юмоу, н рѣє юн;
- A jd: послá ю;
- L mn: прн адаме н авеле снѣ нхь.

Genitivni oblici anaforske zamjenice *jego, jeje, ihь* imaju posvojno značenje kada stoje iza imenice (Damjanović 2005: 99): дхь єго.

U vezi sa prijedlozima zamjenički oblici dobijaju na početku suglasnik *n-* (Nikolić 1997: 146): рѣє къ нємоу, прѣдѣ ннмь, рѣє къ нымь, с нымь. Ovi oblici već krajem XIII i početkom XIV vijeka u govoru prevlađuju kao akcenatski (Belić 1972: 110).

U nelične ili prave zamjenice spadaju: pokazne, odnosne, prisvojne, upitne i opće. U rukopisu Sav.29 nalazimo pokaznu zamjenicu *to* u N jd. i G jd: то дрѣво, ѿ дрѣва того, того раѣ i G jd. pokazne zamjenice *sb* sa značenjem *ovaj*: ѿѣ днѣвола сєго.

¹⁶ Ovdje se najvjerojatnije radi o 3. l. jd. prezenta jer taj oblik nalazimo u druga dva rukopisa: юмн] єн Adž.

Odnosna zamjenica нже, sa značenjem *koji* nalazi se u rukopisu u sljedećim oblicima: оѣ дрѣв а ѣгоже, нхѣже аще нмѣ не повѣле<в>ше. Као и kod anaforske zamjenice i ovdje zamjenica dobija eufonično *n* ukoliko se ispred nje nalazi prijedlog: ѡ негоже снѣдохъ. Odnosnu zamjenicu nalazimo i u sljedećem obliku: коѣ бѣ дрѣвнѣ.¹⁷

U ovom rukopisu nalazimo prisvojne zamjenice u sljedećim oblicima: ѡ ребра мѣго, монна ѣ̄ зѣм̄оу^a, роукою мо̄ю, чеда мо̄на, оуслышахъ гласъ тво̄н, прѣзъ законъ вашъ. Zanimljiv je i primjer zamjenice то̄въ koji je spoj zamjenice *togo* i tvorbenog morfema sa značenjem prisvanjanja –*ov*.

Neki od oblika u kojima se javlja prisvojno-povratna zamjenica су: подъ нозѣ сво̄н, жено свою ѣв̄гоу, на б̄рат̄ѣ сво̄емъ, затворн оуста сво̄на, въ лъжы сво̄ен, съ м̄трыю сво̄е^[10], прѣдасть д̄хъ сво̄н, наготовоу мою н сво̄ню.¹⁸ U dva primjera nalazimo oblike prisvojnih zamjenica dobijene kontrakcijom: въскр̄сены̄на мого, прнзва с̄на сво̄го. Ove oblike ne nalazimo u druga dva rukopisa. U primjeru пр̄возаньны сн radi se o posesivnom dativu. U rukopisu se javlja i jedan primjer prisvojne i upitno-neodređene zamjenice: запнса чна ѣ̄ зѣм̄а.

Upitnu (ili upitno-odnosnu) zamjenicu за ствар nalazimo u dva oblika i то что (въслагахъ се что створнхъ, что створн м̄нѣ) i що (нн л̄щн ны <на>стн що). Drugi oblik nastaje glasovnim putem od prvog i javlja se od najstarijih vremena (Belić 1972: 127). Međutim, ovaj oblik ne nalazimo u druga dva rukopisa. U rukopisu nalazimo i odričnu zamjenicu koja se tvori od upitne zamjenice: ныщо. U druga dva rukopisa nalazimo oblike ннчтоже i ннчто. Upitnu zamjenicu за лица nalazimo samo u N jd. i то u oblicima са i без poluglasa: к̄то i кто.

Ор̄ца zamjenica javlja se u sljedećim oblicima: в̄са, в̄се, в̄сехъ, в̄семъ. Nalazimo i oblik в̄сако u obliku в̄сакъ те u G jd. i A jd: погрнбате в̄сакого чл̄в̄ка, о̄лоучн скотн н в̄сакоу вещь. Oblik ove zamjenice u Troick. je всакон.

Osim nekoliko spomenutih razlika, stanje u druga dva rukopisa odgovara stanju u Sav.29. Međutim možemo istaći da je за Adž. karakteristično то што се u 3 l. jd. u akuzativu javlja oblik н, а тај облик не налазимо u druga два рукописа. U ovom rukopisu, такође, че̄ше̄е налазимо enklitički облик нн u A mn. U Adž. рукопису u три примјера налазимо облик ѣю који не

¹⁷ U knjizi *Staroslavenski jezik* Svetozara Nikolića ova zamjenica je po vrsti upitna pridjevska.

¹⁸ Oblici монна, сво̄ню predstavljaju zalihosna grafijska rješenja за *j*. Dakle, treba pretpostaviti čitanje *moja*, *svoju* jer se radi o analogijama prema načinu bilježenja н за *j* u nominativu: мон, сво̄н.

nalazimo u drugim rukopisima: ю нзъвѣ] (εю) Adž, поюемъ ю] поε εю Adž, нзъ водоу] εю Adž. Ukoliko uvažimo dosadašnje zapažanje da ima primjera nerazlikovanja padeža u Adž, ovaj oblik bismo mogli razumjeti kao kontaminirani oblik G i A (jeje + jǫ). U rukopisu Troick. možemo izdvojiti A jd. zamjenice za prvo lice koji u jednom slučaju ima oblik мѧ. Ovdje se radi o zamjeni ѧ sa ѧ jer je to stari enklitički oblik akuzativa ма.

6.3. Pridjevi

Jedna od gramatičkih kategorija pridjeva jeste pridjevski vid. U ovom rukopisu nalazimo pridjeve određenog i neodređenog vida.

Pridjevi neodređenog vida u staroslavenskom jeziku mijenjali su se po imeničkoj deklinaciji. Neki od pridjeva neodređenog vida u rukopisu Sav.29 su: велнко, пнтомо, нагъ, велнкъ.

Pridjevi određenog vida mijenjali su se po složenoj pridjevskoj deklinaciji. Ova deklinacija je spoj imeničke i zamjeničke deklinacije – nastala srastanjem u jednu riječ imeničkih oblika pridjeva i odgovarajućih oblika anaforske zamjenice *jъ, *ja, *je (Nikolić 1997: 156).

U ovom rukopisu nalazimo sljedeće oblike pridjeva određenog vida muškog i srednjeg roda: правдѣны іε̄ соудъ (N jd), цѣволь сельны (A jd), цѣветынемъ велыкымъ, страшннмъ прѣстомъ, англѣскимъ ѡбразомъ, роамъ члвчѣскимъ, повѣленннемъ аѧамовѣм (I jd), на̄ ѡтоужа[ы]хъ (G mn), дѣврѣмъ ранскимъ (D mn), <дѣвр>мы ра^{нс}кымы (I mn.).

Oblici pridjeva određenog vida ženskog roda su: немѣтънѣю¹⁹ пѣснь, травоу сельноую (A jd. ž. r), немѣтъвною рѣкою (I jd. ž. r), пѣтнце пѣрънатые, зверн моужьскыє плоѧ, звѣрн женьскыє плоѧ (N mn. ž. r), слъзн велнкыє (A mn. ž. r), праведѣнымъ <н> дѣшамн (I mn).

Kao što vidimo u N i A jd. m. r. izvršena je kontrakcija ѣн, нн и н. Ovaj proces završen je prije pisanih spomenika, dakle prije XI i XII vijeka (Belić 1972: 148). U I jd. m. r. nalazimo osim nastavka ымъ i nastavak ѣм koji se u spomenicima javlja od XIII vijeka (Belić 1972: 149). U D i I mn. u ovom rukopisu još nije došlo do ujednačavanja nastavaka koje se vrši od XIII do XV vijeka (Belić 1972: 151).

Stanje u rukopisima Adž. i Troick. ne razlikuje se značajno od stanja u Sav.29.

¹⁹ U druga dva rukopisa imamo немѣчно пѣс Adž i немѣчно пѣс Troick. U ovim rukopisima radi se o prilogu *neprestano, neprekidno* (Sreznevski: *Materialy dlja slovarja drevnerusskogo jazyka*, knj. 2, str. 398) uz particip поюще. U Sav.29 je ova riječ iskrivljena pa je pisar piše u obliku немѣтънѣю kao pridjev uz пѣснь.

6.4. Glagoli

Osnovne gramatičke kategorije glagola su: vrijeme, lice, broj, vid, način i stanje. Glagolski oblici s obzirom na njihovu složenost mogu biti prosti i složeni. Prvo ćemo analizirati proste glagolske oblike u rukopisu Sav.29, a potom složene.

6.4.1. Prosti glagolski oblici

U ovom rukopisu nalazimo sljedeće primjere glagola u prezentu: пороучаю, покрню, створоу, бою се, боу^а (1. l. jd); нмашн, повелеваѣшн, прндешн (2. l. jd); поклонѣ се, прострѣть (3. l. jd); бодеѣ²⁰, боу^аѣѣ (2. l. mn). Помоћни глагол *biti* u prezentu ima sljedeće oblike: ѣмь (1. l. jd), сн (2. l. jd), ѣсн (3. l. jd.), соуть (3. l. mn).

Primjeri glagola u imperativu su sljedeći: нзъръцн, затворн, покрн, прѣлен (2. l. jd), нзндѣмь, в^анмь (1. l. mn), помолѣте се²¹ (2. l. mn). U primjeru прѣлен *-i* na kraju čitamo kao *j* dok je u primjeru покрн to *-i* izostalo.

Aorist je najčešći glagolski oblik u ovom rukopisu. U staroslavenskom jeziku nalazimo dva odnosno tri tipa aorista (Nikolić 1997: 186):

- asigmatski aorist koji nema suglasnik *-s-* kao karakteristično obilježje aorista. Neki primjeri ovog aorista u Sav.29 su: падь (1. l. jd); нзы^аѣ, се^дѣ (3. l. jd); разоумеваѣта (2. l. du); ходѣхоу (3. l. mn).
- stari sigmatski aorist sa karakterističnim suglasnikom *-s-* ili alternacijom *-h/s/š*. U ovom rukopisu nalazimo najviše primjera ovog aorista: рѣх, створнх, хранѣхь, блюдехь, съблюдах (1. l. jd), прѣстоупн, в^аѣ, бѣ, рѣѣ, възьдхъноу, оуслнша, плака се, прннѣсе (3. l. jd), удалнхове се (1. l. dv), ѡврьзоста се, посласта (2. l. dv), снѣдохомь (1. l. mn), съврѣ[ш]нше, възоупнше, нмашѣ (3. l. mn). Zanimljivo je spomenuti primjere прѣбнсть i дасть u kojima nalazimo proširenje *-ть* odnosno *-сть*. Ovo proširenje u 2. i 3. l. jd. kod nekih glagola preneseno je iz prezenta (Nikolić 1997: 193).
- sigmatski novi aorist ima karakterističnu grupu *-oh/-os/-oš-*, a u našem rukopisu nalazimo dva primjera ovog aorista: обрѣтохомь i обндохомь (1. l. mn).

Kao što vidimo u ovom rukopisu još ponegdje nalazimo oblike dvojine. Oni su se čuvali do kraja XV vijeka, ali primjera postepenog gubljenja ima od najstarijih vremena. Gubljenje

²⁰ U druga dva rukopisa nalazimo oblik боудѣ Adž. Troick. što ukazuje na pisarsku grešku u ovom primjeru u Sav.29.

²¹ U rukopisu Troick u ovom primjeru je помолнѣ са што je ravnopravno sa stsl. oblikom помолѣте са.

dvojine kod glagola jeste posljedica morfološko-sintaksičkog gubljenja dauala kao zasebne kategorije (Belić 1969: 86).

U rukopisu ne nalazimo mnogo primjera imperfekta. Svaki od primjera je sažeti oblik pa tako je u primjeru *зѣнаѣше* došlo do sažimanja *-aa-* > *-a-*. Za primjere *БЛОУДѢШЕ* i *БЛЮДЕШЕ* polazni oblik bi bio *БЛЮДѢШЕ*, a onda je došlo do sažimanja *ѣа* > *ѣѣ* > *ѣ*. U ovim primjerima sažeti je oblik i u rukopisu Troick. s tim da u ovom rukopisu naspram *ѣ* stoji *ѣ* što i jeste odlika ruske, odnosno istočnoslavenske redakcije. U primjeru *БНХОУ* došlo je do sljedećih promjena: *БѣѣХОУ* (*БѣѣХОУ*) > *БѣХОУ* > *БНХОУ*. Naspram ovog primjera nalazimo nesažeti oblik *Бѣаху* u Adž. Kod glagola *biti* u značenju imperfekta upotrebljavaju se i oblici sigmatskog aorista od osnove *бѣ-* (Nikolić 1997: 197), pa tako u rukopisu imamo primjer *Бѣше*.

Particip prezenta aktiva javlja se u ovom tekstu u sljedećim primjerima: *плачоущи*, *прѣзѣвающѣ*, *рѣдающе*, *посѣпающе*, *молеще се*, *поюще*, *грѣдоущоу*, *седѣщоу*, *мѣоща се*. U rukopisu nalazimo i jedan primjer participa određenog vida: *оумѣрающаго* (G jd. m. r). Svi oblici ovog starog participa koji se nisu mogli zbog svog oblika osjetiti kao pridjevski oblici izvjesnog roda i broja postali su zbog toga prilozni tj. počeli su se upotrebljavati uz sve rodove. Od XIII vijeka u velikoj mjeri dolaze oblici sa *-ci* u značenju glagolskih priloga, iako se particip na *-ce* zadržava do kraja XVI vijeka (Belić 1969: 69). Ovaj particip danas je glagolski prilog sadašnji.

U tekstu nalazimo nekoliko primjera staroslavenskog participa preterita aktiva: *поѣмь* (6b 1, 11b 6, 12b 11) glagola *pojēti*, te staroslavenski prezent atematskog glagola *ispovēdēti* *нсповѣмь* (8a 19). Potvrđen je jedan primjer participa prezenta pasiva u vezi sa aoristnim oblikom pomoćnog glagola *byti*: *дѣѣволь же не вѣнмь бѣѣ* (8a 9), koji možemo smatrati literarnom formom, jer je naš jezik, od najstarijih vremena, u svim svojim dijalektima izgubio particip prezenta na *-m* (Belić 1969: 76).

Particip preterita aktivni u ovom tekstu nalazimo u nekoliko primjera: *вѣземь* (*оѣа*), *нзѣшѣшн*, *повѣлеѣвше*, *вѣставь*, *прѣпоѣсавь се*, *вѣзрѣвь*. Ovaj particip danas je glagolski prilog prošli i to je postao iz istih razloga iz kojih i glagolski prilog sadašnji.

U druga dva rukopisa prije svega možemo izdvojiti 3. l. jd. prezenta jer u oba rukopisa nalazimo primjer bez nastavka: *простре ѣъ* Adž. Troick, što bi se moglo dovesti u vezu sa njihovim kasnijim nastankom. Osim toga u ovim rukopisima nalazimo manje oblika duala u

prostim glagolskim oblicima, izuzev participa prezenta aktiva u rukopisu Adž. koji u mnogim primjerima čuva oblike duala za razliku od rukopisa Sav.29: *молеще се] млеща се* Adž, *прнзнваюущы] прнзнваюуща* Adž, *грѣдоущюу же] грѣдуща* Adž. Ako pogledamo ovaj particip u rukopisu Troick., možemo zaključiti da se mnogo češće javljaju oblici na -щы nego u druga dva rukopisa: *посыпающн, молѣщн са, сѣдѣщнн*.

6.4.2. Složeni glagolski oblici

Perfekt se u staroslavenskom jeziku tvorio od participa perfekta glagola koji se mijenja i prezenta pomoćnog glagola *biti*. Primjeri ovog glagolskog oblika u Sav.29 su sljedeći: *несн вндѣль, смела ꙗсн* (2. l. jd), *створнль ꙗѣ̄, се ꙗѣ̄ зачело* (3. l. jd).

Pluskvamperfekt je od najstarijih vremena gradi od participa perfekta glagola koji se mijenja i imperfekta glagola *biti* pa je tako i u primjeru iz našeg rukopisa: *послалъ бнхюу*.

U ovom tekstu futur se uvijek gradi od infinitiva glagola koji se mijenja i prezenta pomoćnog glagola *htjeti*. Primjeri futura u tekstu su sljedeći: *хощюу нзесты* (1. l. jd), *хоще сныты, облещн се хощеть, хощеть родн*²² (3. l. jd), *како хоще н быты*. Enklitički oblici *sam* i *ću* nalaze se od kraja XIII vijeka (Belić, 36), ali ih u ovom spomeniku nalazimo samo u dva primjera: *сн* i *несн*. U jednom slučaju kao ekvivalent konstrukciji prezenta glagola *htjeti* s infinitivom nalazi se oblik prezenta u konstrukciji s veznikom *da*: *влѣко прнсты мы бѣгоууханыѣ · да створюу бѣоу жрѣтвоу*. To dokazuju i oblici futura koji se javljaju u druga dva rukopisa: *створюу егѣа хощу сътворнты* Adž. (*сотворнты*) Troick.

Pasivno se stanje izražava u ovom tekstu pasivnim participom glagola koji se mijenja i odgovarajućim oblikom pomoćnog glagola *biti*. U tekstu se javljaju sljedeći primjeri glagolskih oblika u pasivu: *нзъгънь бы̄* (aorist), *ꙗѣ̄ рѣено̄, ꙗѣ̄ соужаено̄* (prezent), *бешѣ разѣелень* (imperfekt).

7. Nekoliko napomena o leksici i sintaksi

Od karakteristične leksike možemo istaknuti riječ *вльчьць* (10a 5) koja je preslavski ekvivalent staroslavenskim izrazima *тнволь, рѣпѣ* (Mt. 7:16). Postojanje ove riječi u tekstu Sav.29 svakako ukazuje na postojanje konzervativne leksike. Leksika često ukazuje i na mjesto

---

²² Postoji mogućnost da je pisar ovdje namjeravao napisati *хощеть да родн* jer je pod utjecajem dijalekta u kojem se gubi infinitiv.

pisanja rukopisa ili na porijeklo njegovih predložaka, pa tako u sljedećem primjeru imamo tipični bugarizam za riječ *sahraniti* u Adž. rukopisu: погрнбате] спастрншн Adž.

Od sintaksičkih osobnosti u ovom rukopisu možemo istaknuti upotrebu apsolutnog dativa. Takav je primjer н грѣдоущоу же аѣамоу ѡт ѣрѣдана u Sav.29. Osim ovog primjera nalazimo i primjer не повѣлѣвшу аѣаму вѣще^m u Adž. i Troick.²³ U oba slučaja značenje apsolutnog dativa je vremensko.

8. Principi izdanja

Kako bi kritičko izdanje koje smo pripremili bilo jasno, potrebno je opisati principe izdanja kojih smo se držali prilikom rada. Prije svega, osnovni tekst *Slovo o Adamu i Evi* vjerno je prenesen s faksimila. Tom prilikom držali smo se osnovnih načela diplomatske transkripcije. To znači da je tekst prenesen red za redom, onako kako je u originalu. Prilikom prijepisa na tekstu se nisu vršile nikakve izmjene osim rastavljanja spojeno napisanih riječi. Riječi koje su bile nečitke rekonstruirane su tek u kritičkom aparatu i to na osnovu stanja u tekstovima sa kojima se Sav.29 poredi. Također, kako bi transkripcija bila što dosljednija, ni skraćnice nisu razriješene. Iznad osnovnog teksta u gornjem lijevom uglu nalaze se brojevi stranica (folijacija koju je uspostavio Bogdanović).

8.1. Kritički aparat

Kritički aparat nalazi se ispod osnovnog teksta rukopisa. Organiziran je tako da predstavi rukopis Sav.29 prema još dva rukopisa: prema Adžarskom i prema rukopisu Trojice-Sergijeve lavre. Ovi rukopisi u sebi sadrže varijante teksta *Slova o Adamu i Evi*. Jedan od razloga zašto smo izabrali baš ova dva rukopisa jeste to što pripadaju različitim periodima, ali i različitim geografskim područjima. Na taj način su razlike među redakcijama, ali i vremenskim periodima lakše uočljive. Adžarski zbornik čuva se u Nacionalnoj biblioteci u Sofiji, u Bugarskoj, pod brojem 326. Zbornik je datiran u drugu polovinu XVII ili početak XVIII vijek i resavska je redakcija.²⁴ Drugi je rukopis zbornik poučnih tekstova, takozvani Izmaragd, a nalazi se u samostanu Trojice-Sergijeve lavre pod brojem 794. Rukopis potječe iz XVI vijeka i ruska je redakcija.²⁵

---

²³ U ovom primjeru u rukopisu Sav.29 nalazimo нхѣже аще нмѣ не повѣлѣвшѣ аѣамѣ, ali konstrukciju u Adž. i Troick. ocjenjujemo kao primarnu.

²⁴Transkripcija rukopisa dostupna je na stranici: http://histdict.unisofia.bg/textcorpus/show/doc_175

²⁵Transkripciju ovog teksta uradio je N. Tihonravov, u knjizi *Памятники отреченной русской литературы* objavljenoj 1863. godine, na stranicama 6-15.

Kritički aparat uz tekst *Slovo o Adamu i Evi* iz rukopisa Sav.29 sadrži:

1. Fonetske, morfološke i sintaksičke promjene koje su bitne za tekstološku analizu;
2. Leksičke razlike u odnosu na izabrane rukopise;
3. Razlike u redu riječi;
4. Prvo se navodi broj retka u kojem se nalazi određena razlika, iza toga primjer iz rukopisa koji se priređuje, potom uglasta zagrada (|) i primjer iz rukopisa s kojim se poredi;
5. Ako u jednom retku postoji više razlika, one se odvajaju crtom;
6. Ako riječ ili dio teksta nije bilo moguće rekonstruirati na osnovu ovih rukopisa, ostavljaju se uglate zagrade sa crticama iz transkripcije ([---]). Ukoliko je riječ ili dio riječi rekonstruiran, taj dio se stavlja u rekonstrukcijske zagrade (◊);
7. Primjeri u oblim zagradaama znače da se rukopis samo tim primjerom (koji je u oblim zagradaama) razlikuje u odnosu na niz riječi koji se nalazi lijevo od njega;
8. Razlike između н и ы nismo bilježili u kritičkom aparatu jer ne mogu dati značajnije podatke o razlikama između rukopisa. Iz istog razloga nisu bilježene ni razlike u interpunkciji;
9. Gubljenje poluglasa nismo bilježili, ali njihova vokalizacija u Troick. je zabilježena u kritičkom aparatu jer predstavlja karakterističnu redakcijsku razliku;
10. Ekavizmi nisu bilježeni u kritičkom aparatu u slučaju razlika između Sav. 29 i Adž. u pojedinačnim primjerima, jer je ekavizam zajednička osobina ova dva rukopisa, ali u slučaju Troick. pitanje refleksa jata predstavlja redovnu redakcijsku razliku prema Sav.29, koja je zbog toga svaki put i evidentirana u kritičkom aparatu;
11. Ukoliko se riječi ortografski razlikuju, ali se njihovo čitanje podudara, te razlike nismo bilježili (npr. razlike tipa адамь: адам^м nisu bilježene jer nadredno slovo podrazumijeva potpuno jednaku transkripciju адам^м = адамь);
12. Razlika pisanja skraćenic ili punog oblika riječi u rukopisima nije bilježena. Tako se npr. jednakim smatraju есть i е̄.

8.2. Parakritički aparat

U parakritičkom aparatu nalaze se:

1. Rekonstrukcije veće od dvije riječi;
2. Napomene o dijelovima teksta koji nedostaju u rukopisima.

8.3. Pojašnjenje skraćenica u kritičkom i parakritičkom aparatu

add. (lat. addit)	označava riječ koju je pisar dodao iza notirane riječi u rukopisu s kojim se poredi, a koje nema u Sav.29;
om. (lat. omittit)	označava ispuštenu riječ u odnosu na Sav.29;
praem. (lat. praemittit)	označava riječ koju je pisar stavio ispred notirane riječi u rukopisu s kojim se poredi;
(!)	umjesto latinskog <i>sic</i> .

8.4. Skraćenice u Sav.29

а̄н̄г̄л- (ангел-)	м̄т̄ер- (матер-)
ар̄х̄ан̄г̄л-, ар̄х̄н̄г̄л- (архангел-)	нар̄ч̄е (нарече)
б̄- (бог-)	н̄б̄- (неб-)
б̄ж̄- (бож-)	н̄б̄с̄- (небес-)
б̄з̄- (боз-)	нем̄лт̄вь-, нем̄л̄ть- (немнлостнв-)
б̄л̄г̄- (благо-)	ω̄ц̄- (ωтьц-)
б̄л̄г̄с̄вн̄ (благословн)	ω̄ч̄- (ωтьч-)
б̄ы̄ѣ̄ (бысть)	пом̄лн̄ (помолн)
г̄- (господ-);	пом̄л̄юн̄, пом̄л̄юн̄, пом̄л̄оун̄ (помнлоун)
г̄л̄- (глагол-);	п̄с̄ѣ̄ (пѣснь)
г̄н̄- (господнн-)	р̄ч̄е̄ (рече)
д̄, д̄н̄- (дън-)	р̄ч̄ен̄о̄ (речено)
д̄х̄- (доух-)	с̄н̄- (сын-)
д̄ш̄- (доуш-)	с̄т̄- (свет-)
в̄ськ̄р̄с̄- (вськръсенне, вськръсноутн,	оумл̄р̄а̄ы̄ (оумнлосръды) ²⁶
в̄ськ̄р̄с̄неть)	х̄с̄- (христос-)
м̄л̄с̄т̄- (мнлост-)	чл̄в̄к̄- (чловѣк-)
м̄л̄оща̄ (мнлоща)	чл̄в̄ч̄-, чл̄вч̄- (чловѣч-)
м̄н̄ож̄с̄во̄ (мъножьство)	і̄с̄, і̄е̄ (ієсть)
м̄л̄т̄в̄-, м̄л̄тв̄- (молнтв-)	

²⁶ Osim ove u rukopisu nalazimo i riječ $\overline{\text{OM}}\overline{\text{L}}\overline{\text{O}}\overline{\text{H}}\overline{\text{L}}\overline{\text{O}}\overline{\text{S}}\overline{\text{R}}\overline{\text{Y}}$.

Kritičko izdanje teksta *Slovo o Adamu i Evi*

8 **с**л^{во} о а**д**амъ н ѡ ^іевъзе • ѡт за**ч**ел
 9 **л**а свръш**е**нына • ѡч^е блг^свн [ ]
 10 **Б**ше ада**м**ь въ ран прѣж^аѣ съгрѣ
 11 шен**н**на • н в^{се} нмаше въ хот**е**
 12 ыи н въ хот**е**ннѣ • **і**его ходѣх**о**у
 13 звѣр**н**иѣ н скот**н** н пѣт**н**це пѣ
 14 рьнат**ы**иѣ о ннже повѣлен**н**иѣ^м
 15 ада**м**овѣмъ ходѣх**о**у н хра[---]
 16 х**о**у се • нхъже аще н**м**ь не повѣл**е**[---]
 17 ше ада**м**ь къ вѣро**у** вѣщ**е**мъ • н[---]
 18 на**х**оу н**ы** ходит**н** нн лѣщ**н** н**ы** [---]
 19 ст**н** що • доньдѣже н**м**ъ [---]ѣ пов[---]
 20 ада**м**ь тако**ж**аѣ н [-----]
 21 шы прѣсто**уп**н за[-----]

8 ^іевъзе] еввѣ Adž. [зачелла] зачала Troick. — 9 свръшенына] до свръшеніе Adž. praem. н Troick. [ѡч^е] гн Troick. [Блг^свн] add. ѡч^і Troick. — 10 Бше] Бшаше Troick. [съгрѣшенна] согрешенна Troick. — 11 нмаше въ хотеныиѣ] (нмѣх^оу) Adž. нмаше на**к**оже хоташе Troick. — 12 н въ хотеннѣ его ходѣх^оу] om. Adž. н вса в'волн его хожах^оу add. н летах^оу Troick. — 13 звѣрниѣ] om. Adž. н звѣрн Troick. [пѣтнце] пѣтнцн Adž. Troick. [пѣрьнатыиѣ] om. Troick. — 14 онн же] н вса Troick. — 15 адамовѣмъ] его Troick. [ходѣх^оу] хотѣх^у Adž. ходах^у praem. н всѣмъ Troick. [хра«на»х^оу се] add. н летех^у Adž. хрاناх^оу ^сTroick. — 16 нхъже аще нмъ не повѣле«вшѣ адамъ] не повѣлевъш^у адам^у Adž. (praem. н) Troick. — 17 вѣроу] om. Adž. Troick. [н«с смѣ»нах^оу] не смѣах^оу add. звѣрн нн п'тнцн нн га^ан нн на что Troick. [н^ы'] om. Adž. — 18 лѣщн] летоушн Adž. [«сна»стн] сесты Adž. снестн Troick. — 19 що] ннчтоже Adž. что add. какво Troick. [нмъ «н»ѣ пов«елѣ» адамъ] не повелѣтъ н^м адамъ Adž. адамъ оукажетъ н^м н повелн^т Troick. — 20 такожаѣ] тако Adž. такоже Troick. — 21 прѣстоупн] praem. н Adž. praem. н егда Troick.

20 -----шы] н ева егда съгрѣшн Adž. н ева om. егда съгрѣшн Troick. — 21 за-----] заповѣтъ г^сню Adž. заповедъ Бжью Troick.

1 нзъгънъ бы̄ нзъ рана н поіемъ адамы
 2 жено своюіевъгоу нзъшъь седѣ прн іе
 3 дѣмѣ тоу прѣа дѣрѣмн ранскымы
 4 н внае адамы сынъ како хоцетъ ро
 5 дн канна н авѣла брѣта іемоу н внае
 6 канко хоцетъ оубыты каннь аве-
 7 ла н внае како хоце н быты • въ скръ
 8 бѣ бѣ адамы вельмы тогѣа прнае
 9 аръхангль мнханль къ адамоу н рѣе •
 10 іемоу адаме • не нзърѣцн нн скръ
 11 бы срѣцемъ свонмъ • н тоу прѣбн
 12 сть адамы прн іедоме • нн • лѣѣ •
 13 н тоу родн авѣла н канна брѣта іемоу
 14 н рѣе адамы къ іевъзе посласта къ ско
 15 томъ въ кырнно место • іегѣа съврѣ
 16 [ш]нше • • дѣ • лѣѣ • прнзва адамы же
 17 [--] свою іевъгоу н рѣе съврѣшнше се
 18 [--т]ѣ • н рѣе адамы створнль іе каннь
 19 [----]ь на б[--]е своіемъ • накоже іе рѣено
 20 [----с----]во нзндѣмъ н вѣнмъ
 21 [-----] н немлѣтвѣною рѣкою

1 нзъгънъ] н нзгнанъ Adž. Troick. |нзъ рана| нз раа praem. адам Troick. |поіемъ| поат Troick. — 2 жено свою іевъгоу] (женоу) Troick. свою женоу евъу Adž. |нзъшъь| н шеа Troick. |седѣ прн іедѣмѣ тоу прѣа дѣрѣмн ранскымы| сѣде на мѣсте прѣа дѣрѣмн ранскнмн Adž. н седе прѣа дѣрѣмн ранскнмн прі едеме Troick. — 4 н] om. Adž. |сынъ| om. Adž. сонъ Troick. |хоцетъ родн| хоцетъ роднтн Adž. Troick. — 5 брѣта іемоу] om. Troick. |внае| оувндѣ Troick. — 6 канко] како Adž. Troick. |авела| авела add. брата своего Troick.— 7 н внае како хоце н быты] om. Adž. Troick. |въ скръбѣ бѣ| н въскрбѣ Adž. н воскорбѣ Troick. — 8 адамы] om. Troick.— 9 къ] ко Troick. |н рѣе іемоу] om. Troick. — 10 не нзърѣцн нн скръбы срѣцемъ свонмъ] не скорбн н нн во срѣцн своем нн знло рцн ннчто Troick. — 12 прн іедоме] om. Adž. прн едеме Troick. — 13 н] om. Adž. |авѣла н канна] канна н авела Adž. Troick. |іемоу] его Adž. Troick. — 14 къ] ко Troick. |іевъзе| евъѣ Adž. |посласта| add. н Adž. praem. н Troick. |скотомъ| вѣстомъ Troick. — 15 кырнно] кѣрно Adž. кнрно Troick. |іегѣа| praem. н Troick. |съврѣ[ш]нше| свѣршнса Troick. — 16 прнзва адамы же<ноу> свою іевъгоу н рѣе съврѣшнше се <дѣ лѣѣ н рѣе адамы] om. Adž. Troick. — 18 створнль] сотворнль praem. н Troick. — 19 <кръвѣ на брѣтѣе своіемъ| кръвѣ братоу своему Adž. кровъ на авеле на брѣтѣ своемъ Troick. |накоже| како Adž. ако* Troick. |рѣено| оуречено Adž. реченно Troick. — 20 нзндѣмъ] praem. н Adž. |н| да Troick. — 21 немлѣтвѣною рѣкою] немлѣтвѣно рѣкою (!) канновоу Adž. немлѣтвѣно роукою канновоу Troick.

6b 21 Stanje u Adž. omogućava rekonstrukciju oštećenih riječi ѡбрѣтоше н оубыѣна. U Troick. нзншедша н вндѣша авела

Nakon ove stranice nedostaju dva lista teksta u Ms.29. Sadržaj teksta koji nedostaje prikazan je u nastavku i to prema tekstovima s kojima se poredi Ms.29.

1 канновою · н рєч архгглоу мнханлу р'цн
 2 аadamу да ннчто рєчшн своему сн̄у канноу
 3 ω дѣль тωм · н ннчто да не въскрьбнт · нь
 4 да скрнеть въ ср^цн своем · потоm роды
 5 сн̄а еѡва · н рєч нме ему снѡ · н рєч еѡва
 6 азь роднх сн̄а мѣсто авела · егоже оубн
 7 каннь нь пр'ндн гн мон да въз^расн б̄х
 8 хвалу н жрьтвоу прннесеm ему · н родн
 9 адаm сн̄овь · л̄ · н дьщеры л̄ · жнтъ адам
 10 девѣстотнм лѣт н · л̄ · паде въ болестн · н
 11 възупн адаm гл^омь велнеm · н рєч съберѣте
 12 се чѣда моа къ мнѣ · н оубона се адамь
 13 велмн понеже не знанаше что ес болесть ·
 14 н събраще се чѣда его н стаху на тры
 15 страны · н рєч снѣ его снѡ · очѣ очѣ
 16 адаме что ес немощь твоя н рєч адамь ·
 17 чѣдо мое болесть велнка ес въ мнѣ · н
 18 рѣше ему чѣда его очѣ еда поменуешн пн–

1 н] om. Troick. [рєч] add. гь Troick. [архгглоу мнханлу] мнхалоу арханглоу Troick. — 2 ннчто рєчшн] не нзречеть Troick. [своему сн̄у] сн̄оу своему Troick. — 3 дѣль тωм] томъ деле Troick. [н ннчто да не въскрьбнт] ннчтоже н да не скорьбнтъ Troick. [нь] нн Troick. — 4 потоm] почто Troick. — 5 сн̄а еѡва] ева сн̄а add. н по семь родн еѡва сн̄а Troick. [рєч нме] нарече нма Troick. [снѡ] снѡ Troick. [н] om. Troick. [рєч] рє Troick. [еѡва] add. ко аadamоу Troick. — 6 сн̄а] в Troick. [авела] авела Troick. — 7 нь] но Troick. [гн] гне Troick. [да въз^расн] н воздасн Troick. [б̄х хвалу] хвалоу б̄гоу Troick. — 8 жрьтвоу прннесеm] прннесеm жрьтвоу Troick. [ему] om. Troick. — 9 н дьщеры] ωт щерен Troick. [л̄] трндеснть Troick. [жнтъ] праем. н Troick. — 10 девѣстотнм] девать соть Troick. [паде] впаде праем. н Troick. [болестн] болѣзнь Troick. — 11 възупн] возопн add. (н) Troick. [велнеm] вельнм Troick. [съберѣте се] збернтеса Troick. — 12 чѣда] чада Troick. [къ] ко Troick. [оубона се] оужасеса Troick. — 13 не знанаше] не знаше праем. двтоле Troick. [болесть] болѣзнь Troick. — 14 събраще се] собращаса Troick. [чѣда] чада Troick. [стаху] ста Troick. — 15 снѡ] add. аadamоу ωтц̄оу своему Troick. — 16 адаме] om. Troick. [немощь твоя] болѣзнь твоя Troick. — 17 чѣдомое] ѡ чадо Troick. [болесть велнка] велнка болѣзнь add. ѡ чада Troick. [ес въ мнѣ] вы мнѣ есте Troick. — 18 рѣше] глше Troick. [чѣда] чадо Troick. [еда] егда Troick. [поменуешн] помннаешн Troick.

1   щоу ранскѹ н вьса бл̄гаа того радн тако болншн ·
 2   н реч снѣ оѣ азь ндемь съ мтерь свою н прнесеѣм
 3   ѡт ран · еда како болестъ оутолнт се · н реч адамы
 4   чедо како ты да вьндешн вь ран · снѣ реч оѣ
 5   нзндеѣм на пространно мѣсто · протнвѹ ран н
 6   вьсплачем се нсь срѣца · н оуслншт̄ ны б̄ь · н
 7   прнпоустнт аг̄гла н оутолнт на^м мльвѹ · н болестн
 8   твоєє · н реч адамы не тако сн̄оу мон не тако ·
 9   ноу болестъ чрев̄ною нма^м · н реч снѣ ты есболестъ
 10   · како лн тн пр̄нде · н реч адамы ег^а сътвори
 11   менѣ н матерь твою · н ѡт него радн оумнраѣм
 12   вьсы н вїє · даде б̄ь на^м сада ранскы · нь еѡвѹ
 13   ради погоубнхѡм его · ег^а прнблнжѹ се ча^с · ̄5 ·
 14   поклонн се еѡва н вндѣ сътвори се врагь ·
 15   аг̄гльскым образѡм · н даде еѡвѣ ѡт дрѣва сьнѣ^с · н
 16   прѣстоупн заповедь г^сню ꙗже даде змїа · н реч
 17   снѣ · кто наоучн змїю · реч адама сн̄оу сътвори се
 18   дїаволь · свѣтль аг̄гльскым образѡм · пр̄нде къ
 19   змїн · н реч ты еси моудра много · ты дан
 20   ѡт дрѣва сего еѡвѣ да сьнѣсть н да^с адамы ·
 21   н тако сътвори · того ра^д болестъ н сьмрѣтн

1 пн||щоу ранскѹн вьса бл̄гаа| бл̄гана ранскаѡ Troick. |тако| om. Troick. |болншн| болншь Troick. — 2 снѣ| снѣ add. ѡтцоу своему Troick. |оѣ азь ндемь| азь ндоу ѡѣ Troick. |съ мтерь свою н| om. Troick. |прнесеѣм| прнесеоу Troick. — 3 ран| рана Troick. |еда| егда Troick. |болестъ оутолнт се| оутолнт тн с болѣзнь add. н нде с м̄трью своєю Troick. |реч| реч add. ко сн̄вн своему снфоу Troick. — 4 чедо| ѡ чедо Troick. |да| om. Troick. |снѣ реч| н г̄ла емоу снѣ Troick. — 5 нзндеѣм| нзыдн Troick. |ран| раю Troick. — 6 вьсплачемсе| восплачнѣ Troick. |нсь| ѡт Troick. |б̄ь| г̄ь Troick. — 7 на^м мльвѹ н болестн твоєє| тн болѣзнн твоѡа Troick. — 8 адамы| add. к сн̄оу своему Troick. |сн̄оу мон| чедо Troick. — 9 ноу| но Troick. |чрев̄ною| сердечною Troick. |ты| праем. како Troick. |болестъ| болнтъ add. ѡѣ Troick. — 10 лн| om. Troick. |сътвори| сотвори add. г̄ь Troick. — 11 него| неѡа Troick. |ради| om. Troick. — 12 вьсы н вїє| н во с̄ртн боудемь Troick. |б̄ь на^м сада ранскы| на^м садь ранскнн б̄г̄ Troick. |нь|но Troick. |еѡвѹ| еѡвы Troick. — 13 его| того Troick. |ег^а| тогда Troick. |прнблнжѹ се| прнблнжн са Troick. — 14 поклонн| праем. н Troick. |се| саTroick. |сътвори се| сотвори праем. ꙗко Troick. — 15 даде| дасть Troick. |ѡт дрѣва сьнѣ^с| н сн̄едн ѡт дрѣва Troick. — 16 даде| праем. н Troick. |змїа| земнаѡ Troick. |реч снѣ| г̄ласнтъ Troick. — 17 наоучн змїю| земнаѡа наоучнтъ Troick. |реч| праем. н Troick. |сн̄оу| add. своему Troick. |сътвори се| сотвори саTroick. — 18 дїаволь| дьавольTroick. |свѣтль аг̄гльскым образѡм| ꙗко аг̄гль свѣтель Troick. |пр̄нде| праем. н Troick. |къ| ко Troick. — 19 н| om. Troick. |много| add. велмн Troick. — 20 ѡт дрѣва сего еѡвѣ| еѡвзе ѡт дрѣва сего Troick. |да сьнѣсть| снѣстн add. н еѡва сн̄естъ ѡт дрѣва Troick. |да^с| дасть add. н Troick. |адамы| н мнє add. н снѣдохоѡм ѡт дрѣва Troick. — 21 тако сътвори| om. Troick. |того ра^д| add. ѡсоу^анхѡм са Troick. |болестъ| болезнї праем. н Troick.

1 прѣдахом' се · егда прінде влака посрѣа ран
 2 постави прѣстоа гснь · н възва страшннм гл'омъ
 3 · адаме адаме где еси · азъ рекох нагь есмь гн
 4 не могу нзнты · н речъ гь ннкогда тако съкрнль
 5 се еси · ѡт менѣ · егда съкрнваєши се ѡт менѣ ·
 6 прѣступнль еси заповѣт мою · оумножѹ на
 7 тело твоє раны н на ср'аце твоє болесты · н
 8 чрѣвобольн глоухота · н потом послѣдѹеть
 9 вьсы єзнци тогда речъ адам · къ снвоу свонм
 10 · н въздѣхнѹ велнкн речъ · велнкѹ болѣзнь
 11 нма чѣда моа · тогда євва съ плачѣм речъ ємоу
 12 · гн вьстаны дан мнѣ ѡт болести твоєє · да сы
 13 ѡба подѣлнвѣ · ѡт мене бо тако трьпнши
 14 болесты · речъ адам къ євѣ вьстанн съ снвоу свонм
 15 снвоу · нди протнвоу ран съ плачѣм · поснпающе
 16 прьсть на главѣ свое · еда тако оуслншнѣ
 17 млтвѹ ваю · н прнпустнѣ мн ѡтдрѣва маслнны ·
 18 да внждоу еда како потанѣ мн се болестъ ·
 19 вьставьши євва съ снвоу свонм снвоу · прнхожахоу
 20 къ ран · вндіє євва свѣра велнка нменем коутурь
 21 гонешє нзѣсти снѣ єн снѣа · н въ-

1 се] са Troick. [егда] тогда Troick. [прінде] прнде Troick. [посрѣа ран постави] н поставнша посредин рана Troick. — 2 възва] позва Troick. [гл'омъ] add. ко мнѣ Troick. — 3 рекох] рѣхъ Troick. [гн] om. Troick. — 4 нзнты] нзытїї Troick. [речъ] гла Troick. [съкрнль се] скрылсиа праем. не Troick. — 5 менѣ] add. н Troick. [егда съкрнваєши се ѡт менѣ] om. Troick. — 6 еси] om. Troick. [заповѣт мою] заповѣди моа Troick. [на тело твоє раны] тело твоє ранами Troick. — 7 на ср'аце твоє] ср'ацоу твоємоу Troick. [н] om. Troick. — 8 чрѣвобольн] праем. перваа наза Troick. [н глоухота] праем. · в · аза · вчн · болнать Troick. [послѣдѹеть вьсы єзнци] послѣдоуют вса наза Troick. — 9 къ] om. Troick. — 10 н въздѣхнѹ велнко н речъ] om. Troick. — 11 чѣда моа] чада моа праем. ѡ Troick. [съ] со Troick. — 12 дан мнѣ] ндан мн Troick. [ѡт] om. Troick. [твоєє] твоєа Troick. — 13 подѣлнвѣ] поболѣве Troick. [такѡ трьпнши болесты] ты терпнши болестъ add. сню Troick. — 14 речъ] праем. н Troick. [къ євѣ] євзе Troick. [вьстанн] востанї Troick. [снвоу свонм] om. Troick. — 15 ран] раю Troick. [съ плачѣм] н восплачн Troick. [поснпающе] просыпающн Troick. — 16 прьсть на главѣ свое] главоу свою перстью Troick. [еда тако] егда како Troick. [бѣ] гѣ Troick. — 17 ваю] вашоу Troick. [мн] om. Troick. [маслнны] маслннна Troick. — 18 еда] егда Troick. [потанѣ] ѡслабнѣ Troick. [се] om. Troick. — 19 вьставьши] воставши праем. н Troick. [съ] om. Troick. [снвоу] снвоу Troick. [прнхожахоу] ндоша Troick. — 20 ран] раю Troick. [вндіє] праем. н Troick. [свѣра] звѣра Troick. [нменем] нманемъ Troick. — 21 гонешє нзѣсти снѣ єн снѣа] гонашє снѣ єн снѣа да єго нзѣсть праем. н Troick.

1 сплака се еѡва велнко н реч ѡ горѣ мнѣ чедо мое
 2 сладкое · ѡт селѣдо вѣтораго прншьствїа · клетн
 3 ме хоцоутъ вьсы · менѣ бо раѣ злаа оумножнше^с
 4 · н възоупн къ црѡу свѣремъ гласомъ велнемъ · реч ѡ
 5 свѣрю не боншн лн се нконоу бжїаго ꙗ ѡбраза
 6 гснє · нь хощєшн нзєстн єго · како смєєшн
 7 оуста своа ѡтворнѣ на члѣка · н ѡбьѣвнѣтн

1 [вѣ|сплака се] восплака са Troick. [велнко н реч] велнкнмъ глсмъ гла Troick. [ѡ] om. Troick. [чедо] чадо Troick. — 2 [сладкое] слаткое Troick. [до] праем. н Troick. [вѣтораго прншьствїа] прншествна вѣтораго add. хсва Troick. [клетн ме хоцоутъ] клѣтн ма хѡтаѣ Troick. — 3 [злаа оумножнше^с] оумножнша са add. вса злаа Troick. — 4 [възоупн къ] возопї ко Troick. [црѡу] om. Troick. [свѣремъ] звєрю Troick. [гласомъ] om. Troick. [велнемъ] велнкнмъ Troick. — 5 [свѣрю] звѣрю Troick. [се] са Troick. [нконоу] нконы Troick. [бжїаго] божнаго Troick. [ꙗ] om. Troick. — 6 [гснє] om. Troick. [нь]но Troick. [како] праем. н Troick. [смєєшн] хощєшн Troick. — 7 [своа] своа Troick. [ѡтворнѣ] разнѡутн Troick.

1 к бн своіє кь нѣмоу какохо те хранѣхь
 2 роукою моією · тог^а звѣрь р^чє кь нѣмоу н
 3 ѡвѡго ієв^гго · ѡт селе не нмашн власть
 4 надь м^нною да повелеваієшн намь
 5 от н о т^бє се іє^с зачело зло · како ты смє
 6 ла ієсн ѡтврьсты оуста своѧ с^нєстн
 7 от др^вва ієгоже ты р^чє б^б настн · н зато
 8 тебє хощоу нзєсты н чєдо твоіє тог^а
 9 ієв^га не отвѣща ннщо · тог^а снтъ р^чє к[—]
 10 звѣрн затворн оуста своѧ до соуда
 11 понєже ѡбразь б^жы хощєшн пого[гоу]
 12 бнты въ лъжы своієн въ векын да [пр^б]
 13 бнваієшы · н тако прѣбнваієтъ въ в^к[—]
 14 н прндѣснтъ кь раю · сь м^трыю своіє^[ю]
 15 плачоущн сє горько н възоупнше[кь]
 16 б^оу рндающе н поснпающе прьст[—]
 17 ю гл^вау свою · н прнпоустн б^б ар^хн^г
 18 ла своієго мнхала н р^чє снтоу чл^ч[—]
 19 б^є б^жн^вз^вратн сє кь оц^оу своіємоу
 20 прнблнжы^бо сє д^нь ієго см[----н не __]
 21 ть врачьбоу н да[-----]

1 к бн своіє] зѹбы свон Adž. зѹбы своѧ Troick. [какохо те] како те praem. како не помѣне^м Adž. како та praem. не помнншнлн Troick. [хранѣхь] храна^x Troick. — 2 звѣрь р^чє кь нѣмоу] р^чє свѣрь Adž. звѣр к нѣ рече Troick. [н] om. Adž. Troick. — 3 ѡвѡго] о Adž. ѡ [ієв^гго] євво Adž. Troick. [власть] властн Troick. — 4 надь м^нною] над ^аамн/!/ на^а намн Adž. Troick. [повелеваієшн намь] мн повелеваєшн Adž. — 5 от н о т^бє се іє^с зачело] (om. н о) Adž. ѡт себе зачало Troick. [зло] om. Adž. Troick. [ты смєла ієсн] смѣшн ты Adž. смѣшашеть Troick. — 6 ѡтврьсты] ѡтворнтн Adž. ѡтврєстн Troick. [своѧ] своа add.н Troick. — 7 р^чє] praem. не Adž. не повелѣ Troick. [б^б] г^б Adž. Troick. [настн] om. Adž. Troick. [н] om. Adž. Troick. [зато] за того радн Adž. add. н азъ Troick. — 8 тебє хощоу нзєсты н чєдо твоіє] хощѹ оубнтн тебѣ н нзѣстн чєдо твоє Adž. оубнтн тебє хощѹ н чада твоа нзѣстн хощоу Troick. — 9 ієв^га] євва Adž. Troick. praem. н Troick. [ннщо] ннчто Adž. Troick. [снтъ] снѣ Adž. снфъ Troick. [р^чє] ѡтр^чє Troick. [кь] кь Adž. ко Troick. — 10 звѣрн] свѣрю Adž. звѣрю Troick. [затворн] затворуть тн сє Adž. [своѧ] твоа Adž. своа Troick.— 11 хощєшн пого[гоу]бнты] (разорнтн) Adž разорнтн хощєшь Troick. — 12 въ лъжы своієн] волю же свою Adž. в ложн своє^м praem. н Troick. [въ веки н да [пр^б]бнваієшы] да прѣбнваєшн въ веки Adž. (во) Troick. — 13 прѣбнваієтъ] прєбы^т Troick. [въ в^кы] въ вѣкы Adž. om. Troick. — 14 снтъ] снѣ Troick. [кь раю · сь м^трыю своіє^[ю]] сь матеръ сн протнвѹ ран Adž. с м^трыю своєю к раю Troick. — 15 горько] om. Adž. Troick. [възоупнше <кь> б^оу рндающе] радающн н вѣпнюще кь б^оу Adž. (н зєло) Troick. — 16 н] om. Adž [поснпающе] поснпоующе Adž. посыпающн Troick. [прьст<н>ю гл^вау свою] главоу свою прьстїю Adž. перстью главоу Troick.— 17 прнпоустн] посла Troick. [б^б] г^б Adž. г^с add. б^о Troick. — 18 своієго] om. Adž. Troick. [р^чє снтоу] г^ла к'снфѹ Troick. [чл^ч<вч>] чл^чє Adž. Troick. — 19 б^є] om. Adž. Troick. [в^вз^вратн] вввратн Adž. возвратн Troick. [кь] ко Troick. [оц^оу своіємоу] своємѹ ѡцѹ add. ѡтты Adž. add. н внде адамъ нако Troick.— 20 прнблнжы^бо сє] прнблнжнль сє єс Adž. (са єсть) Troick. [см<рты>] praem. кь Adž. praem. н Troick. [н не<нма>ть] — 21 врачьбоу] врачєства Troick.

7a 21 Rekonstrukcija prema Adž. даде ємѹ · г · прьтн Adž, а Troick. іма даде снфоу ангєль господьнъ трн проутн

1 прѸты певьгы н кѣдрн н кыфарнсьн
 2 н въземь снтъ прннѣсе къ шѣцоу своіе
 3 моу • н вѣвъ адамы позѣна [-] възьдхъ
 4 ноу вѣльмн н въз[в]н себе вѣнѣць н по
 5 лобы на главѣ своіен • н прнзва чѣд^а
 6 своіа н вьноучета • н рѣе кѣ нымь іевѣга
 7 пороучаю вамь чѣда моіа како
 8 прѣльсты на̄ врагь • да не прѣлѣтън
 9 ть н вась • прѣзаъ законь вашь • ада
 10 мь блоудѣше рана вѣстокъ северьскѸ
 11 страну азъ іевѣга блѸдехъ къ за
 12 падоу н полюдѣнѣ • адамы блудеше
 13 зверн мужьскыіе пло^а • азъ іевѣга съ
 14 блюдахъ звѣрн женьскыіе пло^а тако
 15 вьндѣ днѣволь вь страну шѣ коудѸ
 16 бе адамы н прнзва зѣмню къ себе н рѣе
 17 іен • н послѣ ю къ мѣнѣ днѣволь
 18 [---]не свѣтель велнко поюще пѣѣ анѣгль
 19 [---]оую како 'анѣгль рѣе къ мѣнѣ вѣса лн ра
 20 [с]кана [-]нѣсте н рехъ іедно дрѣво
 21 [-----] ѣасты • нже посрѣѣ раѣ

1 прѸты] прѣты Adž. [н] om. Troick. [кѣдрн] кѣдръ Troick. [кыфарнсьн] кѸпарнсь Adž. кѸпарнѣ Troick. — 2 въземь снтъ] възьмь снѣъ add. прѣтн Adž. прѣн^м снфъ add. трн проуты Troick. [прннѣсе] праем. н Adž. Troick. [къ] ко Troick.— 3 вѣвъ] вндѣ Adž. Troick. [адамы позѣна [-] възьдхъноу вѣльмн] ада^{мн} позна нх н възьдхъноу вѣлмн Adž. н радостѣ^н быѣ велмн адамы Troick. — 4 въз[в]н] нзвы Adž. сплете праем. прѣемъ проуты шѣ сѣа своего Troick. [себе вѣнѣць] венѣць себѣ Troick. — 5 на главѣ своіен] на главѸ Adž. себе на главоу Troick. [чѣд^а своіа] чада своа Troick. — 6 вьноучета] весь родъ свон Troick. [іевѣга] іѣва Adž. ада^м Troick. — 7 пороучаю вамь] поучаю васъ Troick. [чѣда] чада Troick. — 8 да не прѣлѣтънтъ н вась] н васъ прелѣтѣ^а add. жены ваша Troick. — 9 прѣзаъ] прѣзъ Adž. чрѣз Troick. — 10 блоудѣше рана] блудаше ран Adž. (блудаше) Troick. [вѣстокъ] праем. на Adž. востокъ add. н Troick. [северьскѸ] сѣверскѸю Adž. (праем. н) Troick. — 11 азъ] праем. а Troick. [іевѣга] іѣва Adž. om. Troick. [блѸдехъ] блудѣхъ add. ран Troick. [къ западоу] западноу страну Troick. — 12 н] om. Adž. [полюдѣнѣ] полудѣен Adž. полоудѣенною Troick. [блудеше] блудаше Troick. — 13 зверн] свѣрѣн Adž. [мужьскыіе пло^а] мужескѣн пол^а Troick. мужьскы поль Adž. [азъ] праем. а Troick. [іевѣга] om. Adž. [съблюдахъ] блудѣхъ Adž. блудѣхъ Troick. — 14 звѣрн женьскыіе пло^а] женьскы поль Adž. женскѣн пш^а зверен Troick. [тако] та Adž. праем. н Troick. — 15 вь] шѣ Adž. во Troick. [шѣ коудѸ бе] шѣ дѣа Troick. — 16 адамы] іѣва Adž. Troick. [прнзва] прнзвѣвъ Adž. [къ себе] om. Troick. — 17 іен] н Adž. ен Troick. [н] om. Troick. [ю къ мѣнѣ днѣволь] дѣволь змѣю ко мнѣ add. ко евзе Troick. — 18 <--->не] прѣнде Adž. (праем. н) Troick. [свѣтель велнко] (свѣтель) Troick. велнкосветль Adž. [поюще] поющн Adž. [анѣгль<ск>оую] агѣлскѸю Adž. агѣлскѸю Troick. — 19 'анѣгль] агѣль Adž. [рѣе] праем. н Adž. Troick. [къ] ко Troick. [вѣса] вѣсе Adž. [ра<н>[с]кана] красна Adž. краснаа Troick. — 20 <с>нѣсте] снѣдѸете Adž. снѣдаета Troick. [н] om. Adž. [рехъ] рѣе іѣва Adž. гѣлахъ Troick. — 21 ѣасты] add. нам шѣ него Troick. [нже] еже ес Adž. Troick. [посрѣѣ] посреде Troick. [раѣ] раіен Adž. рана Troick.

7b 21 Rekonstrukcija prema Adž. рѣе гѣ намъ не, а и Troick. запретн намъ гѣе не

1 ДНѦВОЛЬ РЧЄ Н МЪНОГО ЖАВА ВАСЬ • ПОНЕ
 2 ЖЕ РАЗОУМЕВАЕТА НЫЩО • ГЛЮ ВАМА
 3 МА ТО ДРѢВО БЛАЖЕ ІЄЄ • ВЪСЕХЪ ДРѢВЪ
 4 АЩЄ СНЕСТЕ ОТ ДРѢВА ТОГО • ТО НАКО БЪЗ
 5 Ы БОДЕТЕ Н СВѢТЛН БОУАЕТЕ НАКО АНЪГЛЫ
 6 ІЄГАА БО СНЕДХОМЪ ОТ ДРѢВА ТОГО • ТОГАА
 7 ШТВРЪЗОСТА СЕ ОЧН НАНМЪ • Н ВНДЕХЪ
 8 НАКО НАГЪ ІЕМЪ Н ВЪСЛАКАХ СЕ ЧЪТО СТВО
 9 РНХ • ДНѦВОЛЬ ЖЕ НЕ ВАНМЪ БЫЄ • АЗЪ ЖЕ СО
 10 [-]РАХ ЛНСТЪВНІЕ ДА ПОКРНЮ СРАМОТОУ МЮ
 11 ПОНЕЖЕ НАКО БЕШЕ РАЗАЕЛЕНЪ РАН • ПОЛОВ[-]
 12 [Н]А АДАМОУ ПОЛОВННА МЪНЪ КОІЕ БЕ ДРѢ
 13 [-]НІЕ ВЪ МОЮ СТРАНОУ ВЪСЕ ЛНСТВНІЕ ПО
 14 ВРЪЖЕ СМОКО^ωВЪНЫ[-]ОУ НЕ ПОВРЪЖЕ Н
 15 ВЪЗЕХЪ ШТ ЛНСТВИНА ПРѢПОУСАВЪСЕ Н ВЪ
 16 ННДОХЪ ПОДЪ ДРѢВО • ШТ НЕГОЖЕ СНЕДОХЪ
 17 Н ВЪЗЪВАХЪ ГЛАСОМЪ ВЕЛНІЕМЪ • АДАМЕ
 18 АДАМЕ КГАЕ ІЕСН ПРНДН КЪ МЪНЪ • ДА
 19 ТЫ НСПОВѢМЪ ЧЮАО Н ПРНДѢ АДАМЪ
 20 ОТВРЪЗОХЪ ОУСТА СВОІА Н ДНѦВОЛЬ ГОВО[-]
 21 ВЪ МЪНЪ О ДРѢВЕ Н ШРАЗ[-]

1 ДНѦВОЛЬ РЧЄ] рече дѣяволь праем. н Troick. [Н] om. Adž. Troick. [жава] пожалуй Adž. желаю Troick. — 2 разоумеваѣта
 ныщо] не разуметеє ннчто Adž. Troick. [вамама] вама Adž. ва^m add. како Troick. — 3 Блаже ІЄЄ] єє Блаже Adž. єсть
 БЛЖЕННО Troick. [ВЪСЕХЪ] праем. па^q Troick. — 4 ТО] om. Troick. [БЪЗЫ] Босы Adž. праем. н Troick. — 5 БОДЕТЕ] БОУДЕТ Adž.
 Troick. [АНЪГЛЫ] праем. н Troick. — 6 СНЕДХОМЪ] СНЕДОХ Adž. — 7 ШТВРЪЗОСТА] ШТВЕРЗОСТА Troick. [СЕ ОЧН НАНМЪ] МН СЕ ОЧН
 МОН Adž. СА ШЧН НАЮ Troick. [ВНДЕХЪ] ВНДѢХОМЪ Troick. — 8 НАГЪ ІЕМЪ] НАГА ЕСМЪ Adž. НАЗН ЕСМЫ Troick. [ВЪСЛАКАХ]
 ВЪСПЛАКАХ Adž. ВОСПЛАКАХОМ Troick. [СТВОРНХ] СОТВОРНХ Troick. — 9 ДНѦВОЛЬ] ДЪЯВОЛЬ • ДЪЯВОЛ Troick. [БЫЄ] БЫЄТЬ
 Troick. [АЗЪ] АЗА /! / Adž. [СОБНЪРАХ ЛНСТЪВНІЕ] (СЪБНРАХ) Adž. ЛНСТВНЕ БЕРОХ Troick. — 10 ДА ПОКРНЮ] Н ПОКРНВАХ Adž. —
 11 НАКО БЕШЕ РАЗАЕЛЕНЪ] (РАЗДѢЛЕНЪ БѢ) Adž. БЕ НАКО РАЗДЕЛЕНЪ Troick. [ПОЛОВННА АДАМОУ] (ПОЛОВННОУ) Adž. АДАМОУ
 ПОЛОВННА Troick. — 12 ПОЛОВННА МЪНЪ] (ПОЛОВННУ) праем. а Adž. МНЪ ПОЛОВННА праем. а Troick. [КОІЕ] ВСАКО Troick. [БЕ
 ДРѢВНІЕ] ДРѢВІЕ БѢШЕ Adž. ДРЕВО Troick. — 13 ВЪ МОЮ СТРАНОУ ВЪСЕ] (ВЪСТРУ МОЮ) Adž. om. Troick. [ПОВРЪЖЕ] ПОВЕРЖЕ
 Troick. — 14 СМОКО^ωВЪНЫЦЮУ] а СМОКОВНІЦА Adž. (add. ЛНСТВНЕ) Troick. [ПОВРЪЖЕ] ПОВЕРЖЕ Troick. — 15 ВЪЗЕХЪ] ВЗАХ Troick.
 [ЛНСТВИНА] ЛНСТВІЕ Adž. ЛНСТВИНА add. єта Troick. [ПРѢПОУСАВЪСЕ] НПРѢПОУСАХЪ СЕ Adž. Н ПРЕПОУСАХЪ СА Troick. — 17
 ВЪЗЪВАХЪ] ВОЗВАХЪ Troick. — 18 КГАЕ ІЕСН ПРНДН КЪ МЪНЪ] (ГДЕ) Adž. ПРНДН КО МНЪ ГДѢ ЕСН Troick. — 19 НСПОВѢМЪ ЧЮАО]
 СКАЖОУ ОУДНВЛЕННЕ Troick. [Н ПРНДѢ] om. Troick. [АДАМЪ] add. КЪ МНЪ Adž. om. Troick. — 20 ОТВРЪЗОХЪ] праем. н азь Adž.
 ШТВЕРЗОХЪ праем. азь Troick. [СВОІА] МОА Adž. СВОА Troick. [ДНѦВОЛЬ] ДЪЯВОЛ Troick. [ГОВОРАШЕ] ГЛАСЕ Adž. ГОВОРАШЕ
 Troick. — 21 ВЪ] ВО Troick. [ДРѢВЕ] ДРѢВО Adž. [ω] om. Adž.

Rekonstrukcija 21. retka prema Adž. разуме єда како снѣсть н тон, і Troick. разоуме н тако н ты снести

1 Н СНЕДЕ АДАМЪ Н ОТВРЪЗОСТА СЕ ІЕМОУ ОЧН
 2 Н ВНАЕ НАГОТОУ МОЮ Н СВОИЮ Н РЧЕ МЫ Ѡ ЖЕ
 3 НО ЧТО СТВОРН МЪНЕ • ПОЧТО УДАЛНХОВЕ
 4 СЕ ОТ МЛТЫ БЖЫЕ ТОГА ОУСЛЫШАХ ГЛАСЬ
 5 АРХНГЛА МНХАЛА • ПРНЗНАЮЩИ Н
 6 АНГЛЫ СВОЕ ВСЕ Н РЧЕ НМЪ ТАКО ГЛЕТЬ
 7 ГЪ СНИДЕМЪ ВЪ РАН • ДА СЛШНТЕ СОУАЬ
 8 КАКО СГРЪШЫ АДАМЪ • Н КАКО СОУЖАΟΥ
 9 ІЕМОУ Н СНЫДЕ ГЪ НА РАМО ХЕРОФНМЪ
 10 Н МНОЖСВО АНГЛЬ • ПОЮЩЕ НЕМАТЬНЪ
 11 Ю ПБНЬ СЛАВЕЩЕ БА • НЕПРЪСТАНЬО •
 12 Н СЕДЕ ПОСРАЪ РАНА • ПРЪСТОЛЬ ГНЪ АДА
 13 МОВО ДРЪВНІЕ ЦВЪТЕШЕ ЦВЕТЫЕ
 14 МЪ ВЕЛЫКЫМЪ • МОЕ СТРАНЕ ДРЪВН
 15 ІЕ ОУВЕНОУШЕ ОПАЛЕНО • Н ВЪЗВА ГЪ
 16 АДАМА Н АДАМЪ РЧЕ ГН ОУСЛЫШАХЪ
 17 ГЛАСЬ ТВОИ Н УБОАХЪ СЕ ПОНЕНЖЕ НА
 18 [—]Ъ ІЕСМЪ Н РЧЕ ІЕМОУ ГЪ КТО ТЫ ПОВЕА
 19 [—] НАГЪ ІЕСН • АЩЕ НЕ БИ СЕЛЪ ОТ ДРЪ
 20 [—] ІЕГОЖЕ ТИ РЕХ НЕ ІАСТН АНГЛЫ СВЪ
 21 [-----] ТОГО РААІ СТВОРН НАЦ ѠТОУ

1 ОТВРЪЗОСТА СЕ] штверъзоста са Troick. |іемоу очн| очн іего Adž. — 2 СВОИЮ] свою Adž. Troick. |рче мы| рче адам Adž. (add. ко євзе) Troick. — 3 ЧТО] add. се н Troick. |створн мъне| сотворнла єсн мнѣ add. н себе Troick. |почто| add. тако Adž. |удалнхове се| (оудалнх'мо) Adž. оудалнхом са Troick. — 4 БЖЫЕ] Бжїю Adž. Бжнїа Troick. |оуслышах| оуслншахом^м Adž. — 5 ПРНЗНАЮЩИ] прнзнвающа Adž. (praem. н) Troick. |н| om. Adž. Troick. — 6 СВОЕ ВСЕ] вьсы Adž. om. Troick. |нмь| к ннмь Troick. |тако| снце Troick. — 7 ДА] om. Troick. |слшнте соуаь| оуслншнте соу^т Adž. оуслншнм глсь гнсь н су^а Troick. — 8 КАКО СГРЪШЫ] где єс сьгрѣшн^а Adž. гдѣ согрѣшнл^ь єс Troick. |н| om. Troick. |соужаоу| соуднтъ Troick. (praem. да) Adž. — 9 Н] om. Troick. |рамо] om. Adž. Troick. |херофнмъ| херовнмъ Adž. хероуанме Troick. — 10 НЕМАТЬНЪЮ ПБНЬ] немлчно пѣс Adž. (нем'очно) Troick. — 11 СЛАВЕЩЕ] слѣаще praem. н Troick. — 12 СЕДЕ ПОСРАЪ РАНА] (ран) Adž. поставленъ бы^с сре^а раа Troick. |адамово] адамовн Adž. — 13 ЦВЪТЕШЕ] цвѣташе Troick. |цвѣтыемъ вѣлыкымъ| цвѣтіе велнко Adž. цвѣтомъ велннмъ Troick. — 14 МОЕ СТРАНЕ] а мою страну Adž. а моєа страны Troick. |дрѣвнїе] свѣты Troick. — 15 ОУВЕНОУШЕ ОПАЛЕНО] оувѣдаше опално Adž. оувѣдоша н ѡпалнано add. бнше Troick. |взва] возва Troick. — 16 Н] om. Adž. Troick. |адамъ рче| рче адам Adž. |оуслышахъ гласъ твои| глсь твои оуслышах Troick. — 17 УБОАХЪ СЕ] оубоах са Troick. |поненже| понеже Adž. Troick. |на<г>ъ] нагъ Adž. Troick. — 18 РЧЕ] гла Troick. |іемоу] om. Troick. |гъ| add. бгъ Troick. |повеа<нако>] поведа нако Adž. (сказа) Troick. — 19 ДРЪВА] дрѣва Adž. Troick. — 20 РЕХ] повелѣх н заповедах praem. не Troick. |англы| praem. н поєху нас Adž. (поаша) Troick. |свѣрепно] свѣрепно гонѣху Adž. свнрепїн н гонѣахоу Troick. — 21 ТОГО РААІ] om. Adž. |створн нац] om. Adž. praem. н Troick.

8b 21 Rekonstruiru se свѣрепно гонѣху preма Adž, a primjer iz Troick. свнрепїн н гонѣахоу odbacujemo pri rekonstrukciji zbog sintaksičkog neslaganja

1 ЖА[Ы]ХЬ ОТ РАНА М̄ОЛЫЩИ СЕ Г̄ЛАХОМЬ АН̄ГЛ
 2 МЬ ПОМОЛЕТЕ СЕ БОУ Н Р̄ЧЕ АДАМЬ ПОМ̄Ю
 3 Н ВЛАКО СЫГР̄ШЫХ ОМ̄ЛОНОЛОСРАЫ СЕ О М̄БНЕ
 4 ВЛАКО Н ПОСЛАЛЪ БНХОУ АН̄ГЛЫ ГОНЕЩИ
 5 АДАМА АДАМЬ ЖЕ Р̄ЧЕ ПОМ̄ЛЮНМЕ Г̄Н
 6 ПРНПОУСТЫ МЫ Х̄РАНОУ • КАКО ЖНВОУ
 7 АЗЬ НЗ^ВЕДОШЕ НА̄С АН̄ГЛЫ НЗЬ РАНА Н
 8 ЗАТВОРНШЕ ОТ РАНА ОТ НА̄С • ТОГ^А АДАМЬ
 9 ВЪПН^АШЕ • ПОМ̄ЛОУН МЕ ВЛАКО ПРН
 10 СТЫ МЫ БЛ̄ГООУХАНЫЕ • ДА СТВО
 11 РОУ БОУ ЖР^ЪТВОУ • ДА ПРННЕСОУ КАНА
 12 ДНЛО АН̄ГЛЪ НОНЛЪ НЕПР̄СТАНЫО
 13 МОЛАШЕ СЕ Г̄ЛЮЩЕ • ПОМНЛОУН МЕ
 14 ВЛАКО ПРЬВОЗ^АНЫНЫ СН Р̄ЧЕ КЪ АН̄ГЛО
 15 МЬ СВОИМЬ • ПРАВО ЛЫ ИЕСТЬ ТАКО
 16 ПАТНТЫ А^АМОУ • КАКО МОУ ИЕ СОУЖ^Е
 17 НО НЛЫЛЬ НЪПРАВЕД^НО ИЕ • ТАКО
 18 АН̄ГЛЫ НЕПР̄СТАНО Г̄ЛАХОУ ПРАВ
 19 Д^НЫ ИЕ̄С СОУДЬ ТВОИ ВЛАКО • ТОГ^А Г̄Б
 20 ПОУСТЫ ИЕМОУ БЛ̄ГООУХАНЫЕ ТЬ[М]
 21 НАНЬ Н ЛЫВАНЬ • СЕДОХ[-----]

1 ОТ тоужаыхъ] om. Adž. оттоужаены Troick. [от рана] om. Adž. [м̄лыщы се г̄лахомь] om. Adž. молащес г̄лхоу praem. н
 мы оубо Troick. [ан̄глы] om. Adž. — 2 помолете се боу] om. Adž. помолнте са к б̄гоу Troick. [р̄че] г̄ла Adž. [пом̄юн]
 пом̄лун add. нн Adž. помнлоун add. ма Troick. — 3 сыгр̄шых] praem. понеже Adž. согрешнх praem. како Troick.
 [ом̄лоносраы] оумлсрдн Adž. Troick. [се] om. Troick. — 4 влако] г̄н Adž. Troick. [н послалъ] тогда Adž. попоустнша Troick.
 [бнхоу] б̄аху Adž. om. Troick. [гонещи] гонеще Adž. провжжающе add. нз раа Troick. — 5 адамы же р̄че] н рече адамы
 Troick. [пом̄юнме г̄н] (add. влдо) Adž. г̄н помнлоун ма add. н Troick. — 6 прнпоусты мы] прнпусто мнѣ Adž. [х̄раноу
 како] каковоюу храмнноу praem. г̄н Troick. [жнвоу азы] азы да жнву Adž. да н а̄с жнвоу Troick. — 7 нз^ведоше на̄с]
 (нзведоша) Troick. нзведоше нн Adž. [рана] раа Troick. — 8 затворнше] затворнша Troick. [от] om. Adž. Troick. [ран]
 add. ан̄глн Troick. — 9 въпн^аше] add. г̄люще Adž. вопнаше add. г̄ла Troick. [ме] нн Adž. ма Troick. [прнсты мы] н
 прнпустн нн Adž. (мн) Troick. — 10 да створоу] ег^а хоцху сътворнты Adž. (сотворнтн) Troick. — 11 боу жр^твоу]
 жр̄тву боу Adž. Troick. [каньднло] каднло Adž. Troick. — 12 ан̄глъ нонль] (ншль) Troick. на аг̄лн напр̄стъ Adž.
 [непр̄станьно] молаше се г̄люще] молаше се непр̄стано глаху Adž. (молащес н) Troick. — 13 ме] om. Adž. Troick. — 14
 прьвоз^аныны сн] прьвозданіе свое Adž. (первое соз^анне) add. н рекоша ан̄глн всн тоуж̄ р̄ч̄ к б̄гоу ѿ адаме
 помнлоун влако первое соз^аніе свое н Troick. [р̄че] praem. г̄ь Adž. add. г̄сь Troick. [къ] ко Troick. — 15 право лы] правн лн
 Troick. [іестъ] ес Adž. — 16 патнты] бнты Adž. копатн Troick. [моу іе] (іес) Adž. емоу ес Troick. — 17 нлыль] нлн praem.
 праведно Adž. н Troick. [тако] тог^а Adž. — 18 непр̄стано] непр̄станно Adž. Troick. [правд^ны] праведен Adž. Troick.
 — 19 соудь] соут Adž. [влако] add. вьнстнну праведен Adž. (вонстннноу) Troick. — 20 поусты] прнпустн Adž. Troick.
 [ть[м]нань] ѳемнань ладань Adž. (фнмань н) Troick. — 21 седохом пр̄д дв̄рмы] седохом пр̄д дв̄рмн Adž. (praem.
 н) Troick.

1 мы ра^{нс}кымы адамы плачещн прннн
 2 къ · къ зем^{лы} образомъ н бы^с · з̄ · д^нен
 3 н не нмахомъ велнко · азь иев^{га} ·
 4 възюпнхъ вельмы · помлоун ме тво
 5 рьче вл^ако · н мене ра^а адамы снѣ па
 6 ты н глахъ адамоу встанн г^{ан}
 7 мон да понщемъ храноу себе · юже б[-]
 8 дх̄ въ м^нѣ омаде н ср^аце мое · тог^а
 9 адамы къ м^нѣ р^е прнходн ср^аце мое да
 10 смрты прѣдамы тебе · нъ бою се понен
 11 же образъ бжы иен н соз^{ан}нне понен
 12 же н каишн се н в^пниешы къ боу · то
 13 го рады не о^тлоучаиешы се ср^аце мое
 14 о т^е н воста адамы · н обндохомъ въ
 15 вьсоу зем^{лоу} н нѣ обрѣтохомъ снѣстн
 16 ныщо · тькьмо ц^воль сельны н тра
 17 воу сельноюю · н пакы възвратн[в]
 18 [-]ше се намъ къ дврѣмъ ранскымъ
 19 [--]зоупнх^{омъ} молеще се пом^{лоу}н вл^ако
 20 [-----]че тварь свою · прнпоусты на
 21 [-----]прѣстан^{но} молеще се ·

1 плачещн прнннкъ къ зем^{лы}] плачущн н прнннкъ землю Adž. прнннкъ к землн плача^с Troick. — 2 образомъ] add. лежа рндаше Adž. add. желаше н рыдаша Troick. |н] om. Adž. |бы^с · з̄ · д^нен] пребыхом^с сеамъ дннн Troick. — 3 н] om. Adž. Troick. |нмахомъ] add. что сънесты Adž. надоуще add. ннчтоже н Troick. |велнко] praem. възлькахом^с Adž. велнн add. възалкахомъ Troick. |иев^{га}] ева Adž. (praem. н) Troick. — 4 възюпнхъ] возюпнх^{омъ} Troick. |вельмы] велнко Adž. add. гл^{см} Troick. |помлоун] помлоун Adž. |ме] ны Troick. — 5 вл^ако] гн Adž. Troick. |н] om. Adž. Troick. |адамы снѣ паты] адамы снко патн Troick. тако адамы пат^н Adž. — 6 глахъ] рекох Adž. Troick. |встанн] om. Troick. |г^{ан}] гн Adž. Troick. — 7 понщемъ] add. н сознж^{аемъ} Troick. |храноу себе] (храмнноу) Troick. себѣ храну Adž. |юже б<о>] оуже бо Adž. понеже нзнемого^х н Troick. — 8 дх̄] add. мон Adž. Troick. |въ м^нѣ омаде] (омалель е^с) Adž. омале во мнѣ Troick. |мое] add. въ мнѣ омадело е^с Adž. add. омалело есть во мнѣ Troick. — 9 къ м^нѣ р^е] р^е Adž. гла ко евзе Troick. |прнходн] прнходнтъ Troick. (add. мн) Adž. |ср^аце] praem. на Adž. — 10 смрты прѣдамы тебе] предамы тебе смртн Troick. |нъ] но Troick. |бою се] add. бга Troick. |поненже] понеже Adž. |нако] Troick. — 11 образъ бжы иен н соз^{ан}нне] образъ твон бѣ сътворн Adž. (соз^{аль} г^с) Troick. |поненже н] н понеже Adž. Troick. — 12 н²] om. Adž. |в^пниешы] вопнешн Troick. — 13 не о^тлоучаиешы се ср^аце мое о т^е] (om. се) Troick. ср^аце мое не ш^тлхчн ш^т тебѣ Adž. — 14 воста] воставъ Troick. |обндохомъ] обндоху Adž. |обыдох] Troick. |въ] om. Adž. Troick. — 15 н] om. Adž. |нѣ] om. Troick. |обрѣтохомъ] обретох Troick. |снѣстн ныщо] (ннчтоже) Adž. ннчто себе снѣдно Troick. — 16 тькьмо] точью Troick. |ц^воль] волченъ Troick. |сельны] om. Adž. Troick. — 17 сельноюю] селну Adž. |возвратн[нв]ше се] возвратнхом са Troick. — 18 намъ] om. Troick. |къ] ко Troick. — 19 <въ>зоупнх^{омъ}] възупнхом Adž. возюпнхом Troick. |молеще се] млеща се Adž. молаще^с Troick. — 20 <твор>че] творче Adž. вл^ако Troick. |прнпоусты] поданже Troick. |на<м>] нам Adž. Troick. — 21 <не>прѣстан^{но} молеще се] (молнх са) Troick. помлнхом се непрѣстано Adž.

1 д̄н̄ен · е̄і · тог^а слншахомь ар^ханг̄ла
 2 мыхала нонл̄ м̄ощ^а с̄е о на^с н по[в̄ѣ]
 3 ле г̄ь ар^хн̄глоу нонлоу н възеть · ̄з̄ ·
 4 моу честь от̄ ра^а н дасть намь то
 5 г^а р̄че г̄ь трьнн̄е н вльчьць нз̄ь дла
 6 нн̄е твоє да нсходанть н о от̄ пота сво[е]
 7 го сн̄сн · ар^хн̄г̄ль нω^{ль} р̄че тако г̄леть
 8 г̄ь кь ар^х адамоу женоу твою сътворн
 9 хь вь повел^еныє нъ да іе^с на послоу
 10 шанн̄е пакы ан̄г̄ль кь адамю р̄че · от̄
 11 лоучн скотн · н в^ссакоу вещи · ω^т лето[у]
 12 щнхь н створн днвн̄е пн^томо · н нар̄че
 13 всакон вещь нмена н тако възеть во
 14 ловы н въземь о^{ра} да створнть себе
 15 храноу тог^а днволь прнд̄е н ста не да
 16 сть адамоу зем̄ю ораты · н р̄че адам̄
 17 монна іе^с зем̄оу^а а бжы^а соуть н̄бса [--]
 18 аще хоцешы мон бнты да работа[-]
 19 зем̄оу · аще ^{лн} хоцешн бжы ты по[н--]
 20 вь ран адамь р̄че г̄н̄а н̄бса н зем̄а н
 21 вьса в^сселеньна^а н дн[-----]

1 д̄н̄ен · е̄і · · е̄і д̄ны Adž. (д̄н̄нн) Troick. |слншахомь| слншахом^м Adž. Troick. — 2 нонл̄] om. Adž. н̄ω^{ла} Troick. |м̄ощ^а с̄е о на^с| ω на^с м̄лща с̄е Adž. молаша са за насъ Troick. — 3 ар^хн̄глоу] om. Troick. |нонлоу| ωнлоу Adž. н̄ω^{ла} Troick. |возеть| възь^м Adž. взем^м Troick. |̄з̄ · моучесть от̄ ра^а| (̄з̄ · ма че^с) Adž. ω^т ра^а с̄едм̄ю часть Troick. — 4 дасть] да^с Adž. — 5 р̄че г̄ь] г^сь рече Troick. |трьнн̄е| тернне Troick. |вльчьць| вльчець Adž. волчець Troick. |дланн̄е твоє| дланн тво^{нх} Adž. (дланнн^х) Troick. — 6 да] om. Troick. |нсходанть| нзд̄е^т Adž. Troick. |н] om. Troick. |о] om. Adž. Troick. |своєго] add. да Adž. — 7 сн̄сн] add. н жена твоя да зрн^т теб̄ь н да треперещ̄е^т Adž. ясн add. н да зрнть твоя жена теб̄ь н да трепещеть Troick. |ар^хн̄г̄ль нω^{ль} р̄че] р̄че а̄г̄ль ωнль Adž. р̄че арханг̄ль н̄ω^{ль} праem. н Troick. — 8 кь] ко Troick. |ар^х] om. Adž. Troick. |женоу твою| жены твоє^а Troick. |сътворн| сотворнх̄ праem. не Troick. — 9 хь] om. Troick. |вь повел^еныє| теб̄ь на пов̄леніє Troick. (праem. да ес) Adž. |нъ да іе^с| но дасть add. теб̄ь Troick. — 10 пакы] праem. н Troick. |ан̄г̄ль| арх̄г̄ль add. ωнль Adž. add. н̄ω^{ль} Troick. |къ адамю р̄че] повесть адаму Adž. (нспов̄сть) Troick. |от̄лоучн] праem. н Adž. — 11 н] om. Adž. |в^ссакоу вещи] om. Adž. Troick. |ω^т] om. Adž. Troick. |лето[у]щнхь| летещн^х н ходещн^х Adž om. Troick. — 12 н створн днвн̄е пн^томо] (днв̄іє н п̄ітомн) Adž. om. Troick. |н нар̄че] om. Troick. — 13 всакон вещь нмена] нмена вьс̄ьмь в̄щн^м Adž. всакн^а вещь нм̄а Troick. |н] om. Adž. |возеть волы] възьм волове праem. адамь Adž. взать волы Troick. — 14 въземь о^{ра}] възьра Adž. Troick. — 15 храноу] храмн^{ноу} Troick. |днволь| д̄іаволь Adž. дь^аво^л Troick. |прнд̄е] пр̄нд̄е Adž. Troick. |ста] add. н Troick. — 16 зем̄ю ораты] (работаты) Adž. ωратн землн Troick. |р̄че] add. дь^аво^л ко Troick. — 17 монна] мон^а Adž. Troick. |зем̄оу^а] земл^а Adž. Troick. |соуть н̄бса] е^с н̄бсна^а Adž. add. ран Troick. |<да> аще] да аще Adž. Troick. — 18 да] н Troick. |работа<ты> зем̄оу] работаты замлю Adž. ωраті землю Troick. — 19 бжы] add. бнтн Adž. Troick. |ты] то Adž. праem. н Troick. |пн<дн>] ндн Adž. Troick. — 20 адамь р̄че] р̄че ада^м Adž. н ωтвеща адамь н р̄е^с Troick. |г̄н̄а н̄бса н зем̄а] г̄н̄а соут̄ н̄бсна^а н земл̄ьна н ран Adž. г̄н̄а е^с н̄бса н земл^а Troick. |н] om. Adž. — 21 вьса] вс^а Troick. |дн<воль>] д̄іаволь Adž. дь^аво^л Troick.

1 НЕ ДАМЬ ТЫ ЗЕМЛЮ ШРАТЫ АЩЕ МН СЕ НЕ ЗА
 2 ПНШЕШЫ РОУКОПНСАННІЕ СВОІЕ ДА СН МО^н
 3 Н РЧЕ КТО ЗЕМЛН ГОПОДАРЬ ТОГВЬ Н АЗЬ Н ЧЕ
 4 ДА МОА Н ДНІАВОЛЬ ВЪЗЪРАДОВА СЕ АДА
 5 МЬ БО ЗНАНАШЕ НАКО ГЪ ХОЩЕ СНЫТЫ НА
 6 ЗЕМЛЮ Н ОБЛЕЩН СЕ ХОЩЕТЬ ВЪ ЧЛВЧЬ
 7 ШБРАЗЬ Н ПОПРАТЫТЫ ХОЩЕТЬ ДНІА
 8 ВОЛА Н РЧЕ ДНІАВОЛЬ ЗАПНШН МНѢ РОУ
 9 КОПЫСАНЫЕ СВОІЕ Н ЗАПНСА ЧНІА ІЄС
 10 ЗЕМЛА ТОГВЬ Н АЗЬ Н ЗЕМЛА ІЕВГА РЧЕ КЪ
 11 АДАМОУ ВЪСТАНЫ ПОМОЛН СЕ КЪ ГОУ
 12 ДА НЗЪБАВНТЬ НН ОТЬ ДНІАВОЛА СЕГО
 13 ПОНЕЖЕ СНКО ПНТЫШН СЕ · Ш ДНІАВОЛА
 14 МНѢ РАІ АДАМЬ РЧЕ Ш ІЕВГО ПОНЕЖЕ
 15 КАКАЕШН СЕ Ш ЗЛОБЕ СВОІЕ · Н СРАЦЕ МОІЕ
 16 ВССЛНШЫТЬ · ПОНЕЖЕ БЪ СЪЗА ТЕБѢ
 17 Ш РЕБРА МОІЕГО Н ДА ПОСТНМЪ СЕ · М ·
 18 [-н Д]а оумлѣрѣы се гъ · н прнпоусты на
 19 [-н] разоумь н жнвоть · азь рѣхъ тн
 20 [--] · М · азь да поѣте · М · Д · н рчѣ ада
 21 [-----]ндн въ рѣкоу тнгръ · : ·

1 ЗЕМЛЮ] ЗЕМЛН Troick. [шраты] работаты Adž. [мн се] om. Adž. Troick. — 2 роукопнсаниѣ] роукѣпнсаниѣ Adž. praem. ннѣ Troick. [своѣ] om. Adž. Troick. [сн] єсн Troick. — 3 н] om. Adž. Troick. [рчѣ] praem. адамь Adž. Troick. [гопоподарь] єс гъ Adž. гсѣ Troick. [тогвѣ] того Troick. [н] om. Adž. [азь] add. єсмь Adž. [чѣда] чада Troick. — 4 н] om. Adž. тогѣа Troick. [днѣаволь възърадова се] (възърадоува) Adž. возрадова садѣаволь Troick. — 5 бо] om. Adž. же Troick. [гъ хоще] (хощеть) Adž. хощеть гсѣ Troick. [сныты] сннттн Troick. — 6 облещн се] облещн сн Troick. [хощеть] om. Adž. члѣвчѣ] члѣн Adž. — 7 попратыты] попратн Adž. Troick. [днѣавола] дѣавола Troick. — 8 днѣаволь запншн] om. Troick. [мнѣ] мн Adž. ко мнѣ гсѣ Troick. — 9 своѣ] снѣ Troick. [запнсѣ] add. адамь Adž. (запнсавѣ) Troick. [чнѣ ієс земла] кто землн гъ Troick. (add. єс) Adž. — 10 тогвѣ] того add. єсмь Troick. [н] om. Adž. Troick. [земла] чѣда моа Adž. чада мон Troick. [ієвга] євѣа Adž. Troick. [къ адамоу] om. Troick. — 11 вѣстанн] add. гн Adž. востанн add. гн мон Troick. [помолн се] помлнм се add. ш сѣмь Adž. помолнм са praem. н Troick. [къ гоу] къ Бѣ Adž. (add. ш сѣм) Troick. — 12 нн] на^сAdž. add. н тѣ Troick. [отъ днѣавола сего] om. Troick. — 13 снко] om. Troick. [пнтышн се] патншн Adž. копатн сн add. нмашн Troick. [ш днѣавола] om. Adž. Troick. — 14 адамь] потомь Troick. [рчѣ] praem. же Adž. [ієвго] євѣо Adž. Troick. — 15 какаѣшн се] (каѣшн) Adž. каѣшн са Troick. [злобѣ своѣ] (сѣн своѣн) Troick. зло бѣсы Adž. [срацѣ] сѣрацѣ Troick. — 16 всслншыты] оуслншнть тѣє Adž. (тѣа) Troick. [бѣ съза тебѣ] (гѣ създа) Troick. създа тебѣ гъ Adž. — 17 рѣбра моієго] рѣбрь монх Adž [н] om. Adž. Troick. [постнмъ се] по^стнм сн Troick. [м] чѣтыредѣсѣтъ Troick. — 18 <дн>н] дны Adž. днн Troick. [да] єда како Adž. [оумлѣрѣы се гъ] (add. ш на^с) Adž. оумнлосѣрднтца гсѣ add. на на^с Troick. [прнпоусты на<м>н] прнпоустнть намь Adž. (прѣдасть) Troick. — 19 азь] н Troick. [тн] om. Adž. — 20 [--] · М · азь да поѣте · М · Д ·] гн да постнм се · М · дны Adž. по^стнч чѣтыредѣсѣтъ дннн н · Д · Troick. [н] om. Adž [адамь къ мнѣ прнндн] ада^м къ мнѣ прндн Adž. ада^м ко євзѣ прїдн Troick. — 21 тнгрѣ] praem. рекомою Adž.

1 Н ПОНМН КАМН ВЕЛНКЪ Н ПОЛОЖН ПОД^Ь НО
 2 ЗЕ СВОИ • Н ВЪННДН ВЪ ВОДОУ ДО ВНЕ ВО^А
 3 Ю О^АЕЖ^АЫ СЕ ЯКО СВНТОЮ • МОЛН $\bar{б}а$ ВЪ
 4 СР^АЦЫ СВОЕМЪ Н ДА НС НЗЫ^АЕ РЕЧЬ НЗЬ ОУ
 5 СТЬ ТВОИХЪ Н РЕХЪ Г $\bar{н}$ ВЪЗОВОУ КЪ Б $\bar{о}у$
 6 В^ЬСЕМЪ СР^АЦЕМЪ АЗЬ ВЪНЫДОУ • Н АДАМ^Ь
 7 ВЪНЫДЕ ВЪ Н $\bar{о}р$ ^ЬДАНЬ ВЪ ВОДОУ Н ПОГР $\bar{у}$
 8 ЗИ СЕ САМЪ ВСЬ • Н ВЛАСН Г $\bar{л}а$ ВН МОЕ М $\bar{о}$
 9 ЛЕЩЫ СЕ Г $\bar{в}ы$ • Н М $\bar{о}$ ЛТВЫ ВЪСНЛАЮ
 10 ЩЕ Н ТОУ СНЫДОШЕ СЕ АНГ $\bar{л}ы$ • Н В^ЬСЕ
 11 ВЕЩЫ Н ЗВ $\bar{ѣ}$ РН Н СКОТН Н В^ЬСЕ П $\bar{ѣ}$ ТНЦЕ
 12 ПЕРЬНАТНІЕ СТАШЕ ЯКО СТЕНА ПРН
 13 АДАМЕ МОЛЕЩЕ СЕ Н ПЛАЧОУЩЕ СЕ [кь]
 14 Г $\bar{о}у$ ЗА АДАМА Н ДНВОЛЬ ПРНДЕ КЪ
 15 ІЕВ^ЬЗЕ АНГ $\bar{л}ь$ СКИМЪ ѠБРАЗОМЪ СВЕ
 16 ТЛОСТІЮ СЛЪЗН ВЕЛНКИЕ РОИЕЩН
 17 ПО ЗЕМ^ЬЫ Г $\bar{л}ю$ • ЩН КЪ ІЕВ^ЬЗ $\bar{ѣ}$ НЗНДН ІЕ
 18 В^ЬГОВЬГО НЗЬ ВОДОУ Н ОУСЛНША $\bar{б}ь$
 19 ТВОЮ М $\bar{л}т$ ВОУ Н НА $\bar{с}$ Н АНГ $\bar{л}ь$ • ОУСЛ[-]
 20 ША $\bar{б}ь$ М $\bar{л}т$ ВОУ Н МОЛЕЩЕ СЕ Ѡ [в-]
 21 Н ПОСЛАТЫ М^ЬН^Е КЪ ТЕБЕ • ДА Н[-----]

1 ПОНМН] ВОЗМН Troick. |КАМН| КАМНЪ Adž. Troick. |Н ПОЛОЖН ПОД^Ь НОЗЕ СВОИ Н ВЪННДН ВЪ ВОДОУ] (НОСЕ) Adž. Н ВННДН В ВОДОУ Н ПО^АЛОЖН ПО^А НОЗЕ СВОИ Troick. — 2 ДО ВНЕ ВО^АЮ О^АЕЖ^АЫ СЕ ЯКО СВНТОЮ] om. Adž. Н ѠДЕЖН^С ВОДОЮ ЯКО Н СВНТОЮ ДО ВЫА СВОЕА Н Troick. — 3 ВЪ] ВО Troick. — 4 Н] om. Adž. |НЗЫ^АЕ| НЗНДЕ^Т Adž. Troick. |РЕЧЬ| om. Troick. |НЗЬ| НЗО Troick. — 5 ТВОИХЪ] ВАШНХЪ Troick. |РЕХЪ] Р^ЧЕ Е $\bar{в}а$ Adž. |ВЪЗОВОУ] ЗОВОУ praem. азь Adž. ВЗОВОУ praem. азь Г $\bar{ч}$ Troick. — 6 СР^АЦЕМЪ] add. МОИ^М Adž. Troick. |азь вьныдоу] БЫ^С ТАКО Adž. om. Troick. |адам^ь вьныде вь н $\bar{о}р$ ^ьдань] НДЕ АДАМ^ь КЪ Н $\bar{о}р$ ^ьДАН $\bar{у}$ Adž. ПРНДЕ АДАМЪ КО НЕРДАНОУ Troick. — 7 ВЪ ВОДОУ Н ПОГР $\bar{у}$ ЗН СЕ] (praem. Н ВЪННДЕ) Adž. Н ПОГРОУЗН^С В ВОДОУ Troick. — 8 САМЪ] om. Adž. Troick. |всь] add. ВЪ ВОДУ Adž. ВЕСЬ Troick. |Н ВЛАСН Г $\bar{л}а$ ВН МОЕ] om. Adž. Troick. |М $\bar{о}$ ЛЕЩЫ СЕ Г $\bar{в}ы$] МОЛЕЩЕ^С КЪ Б $\bar{о}у$ Adž. (МОЛ $\bar{а}$ ЩН) Troick. — 9 Н] om. Adž. — 10 СНЫДОШЕ] СН $\bar{і}$ ДОША Troick. |СЕ] om. Adž. |В^ЬСЕ ВЕЩЫ Н ЗВ $\bar{ѣ}$ РН] (ВСА) Troick. ВЪСЫ СВ $\bar{ѣ}$ РН ВЕЩЕ^М Adž. — 11 Н²] om. Adž. |В^ЬСЕ] ВЪСЫ Adž. ВСА Troick. |П $\bar{ѣ}$ ТНЦЕ] П $\bar{ѣ}$ ТНЦЫ Adž. om. Troick. — 12 ПЕРЬНАТНІЕ СТАШЕ] ПЕРНАТЫНА Н СТАША Troick. |ЯКО] add. Н Adž. |ПРН АДАМЕ] ѠКОЛО ѠДАМА (!) Troick. — 13 МОЛЕЩЕ СЕ] (М $\bar{л}ш$ А) Adž. МОЛ $\bar{а}$ ЩН СА Troick. |Н ПЛАЧОУЩЕ] (ПЛАЧЮЩЕ) Troick. om. Adž. |СЕ] om. Adž. Troick. |[кь] Г $\bar{о}у$ ЗА АДАМА] (КЪ Б $\bar{ѣ}$) Adž. ЗА АДАМА КО Х^СОУ Troick. — 14 Н] om. Adž. |ДНВОЛЬ ПРНДЕ КЪ] ПРНДЕ ДЫАВОЛЬ КО Troick. — 15 ІЕВ^ЬЗЕ] Е $\bar{в}ѣ$ Adž. ЕВЗЕ Troick. |ѠБРАЗОМЪ] add. СЪ Adž.— 16 СЛЪЗН] СЛЕЗЫ Troick. |ВЕЛНКИЕ] om. Adž. ВЕЛНКО Troick. |РОИЕЩН] ѠРОУШН Troick. — 17 ЗЕМ^ЬЫ] add. Н ПРНШЕДЪ НА БРЕГЪ РЕКН Н Troick. |Г $\bar{л}ю$ ЩН КЪ ІЕВ^ЬЗ $\bar{ѣ}$] (Е $\bar{в}ѣ$) Adž. РЕЧЕ КО ЕВЗЕ Troick. |ІЕВ^ЬГОВЬГО] Е $\bar{в}о$ Adž. Troick. — 18 ВОДОУ] ВОД $\bar{ѣ}$ Adž. ВОДЫ Troick. |Н] om. Troick. |Б $\bar{ь}$] Г $\bar{с}$ Troick. — 19 ТВОЮ М $\bar{л}т$ ВОУ] М $\bar{л}т$ ВН ТВОЕИ Adž. М $\bar{л}т$ ВОУ ТВОЮ Troick. |Н²] om. Adž. Troick. |АНГ $\bar{л}ь$] АГ $\bar{л}ы$ Adž. |ОУСЛ $\bar{н}$ ША] ОУСЛНША Adž. Troick. — 20 Б $\bar{ь}$] Г $\bar{с}$ Troick. |М $\bar{л}т$ ВОУ] М $\bar{л}т$ ВЫ Adž. |Н] om. Adž. Troick. |МОЛЕЩЕ СЕ] М $\bar{л}ш$ Х СЕ Adž. МОЛ $\bar{а}$ ЩНХ Troick. |В $\bar{а}$ С] ВА^С Adž. ВАСЬ Troick. — 21 ПОСЛАТЫ] ПОСЛА Adž. ПОСЛА add. Г $\bar{с}$ Troick. |М^ЬН^Е] МЕ Adž. |Н $\bar{з}$ НДЕШН Ѡ^Т ВОДЫ] НЗНДЕШН Ѡ^Т ВОДЫ Adž. Troick.

1 | ІЕВЪГА ЖЕ ПОЗНА ІАКО ДНВОЛЬ ІЄ̄С̄ • НЫЩО
 2 | ІЕМОУ ѠТВЕЩА Н ГРѢДОУЩОУ ЖЕ АДА
 3 | МОУ ѠТ ІЕРЪДАНА Н ѠБРѢТЕ СЛЕДЬ ДНА
 4 | ВОЛОУ • Н ОУБОІА СЕ ІАКО ПРѢСТНТЫ ІЕ
 5 | ВЪГОУ ІЕГ^АА ЖѢ ВНАЕ ІЕВЪГОУ СТОІЕЩН
 6 | ВЪ ВОДѢ Н ВЪЗРА^АОУВА СЕ Н ПОІЕМЬ Ю НЗЬ
 7 | В^АѢ НЗЬ ВОДОУ • ТОГ^АА ГЛА АДАМЬ КЪ ІЕВ^Ъ
 8 | ЗЕ ВЪСТАНН НЗ^АЫ ПОМЛН СЕ КЪ Г^ОУ
 9 | ДА ПРНМѢТЬ ДХ̄Ь МОН Г̄Ь • Н ТОГ^АА ІЕВЬ
 10 | ГА НЗЫШ^АШН НЗЬ ВОДОУ Н ПАДЬ ѠБРА
 11 | ЗОМЬ КЪ ЗЕМ^АН • ПОМОЛН СЕ Н Р^ЧЕ СЫГР^Ъ
 12 | ШНХ ТЫ ГН̄ СЫГРѢШНХ ТН ВЛ^АКО ПРѢ^А
 13 | АНГЛЫ ТВОИМН • Н ПРѢ^А СТРАШЬННМ^Ъ
 14 | ПРѢСТОМЬ СЫГРѢШНХ ТН ГН̄ СЫГР^ЪШНХ
 15 | Н ВСАКЪ БО ГРѢХ̄Ь МЕНЕ РА^АІ • ТВОРНТ^Ъ
 16 | СЕ ПРН^АЕ АНГЛ̄Ь ГН̄Ь КЪ ІЕВЪЗѢ Н Р^ЧЕ ВЪ
 17 | СТАНН ІЕВЪГО АДАМЬ НЗНДѢ ѠТ ТЕЛА
 18 | СВОІЕГО • ДХ̄Ь ІЕГО ПРѢ^А ПРѢ^А ГО^СП^АМЬ
 19 | [-] ПРНДѢ ІЕВЪГА КЪ АДАМОУ • Н ВНАЕ
 20 | [-]АДНЛННЫЦОУ ЗЛАТОУ Н ТРН СВЕТН
 21 | [-]ЩЫ Н СТ^ЪМЫ АНГЛЫ

1 ІЕВЪГА] ЕВВА Adž. Troick. |ДНВОЛЬ] ДІАВО^А Adž. ДЪАВОЛЬ Troick. |НЫЩО ІЕМОУ ѠТВЕЩА] НИЧТОЖЕ НЕ ѠТВѢЩА Adž. (praem. н) Troick. — 2 н] om. Adž. Troick. |ГРѢДОУЩОУ ЖЕ] ГРЕДУЩА Adž. ГРАДОУЩУЖЕ Troick. — 3 ІЕРЪДАНА] ІОРАНА Adž. ЕРДАНА Troick. |СЛЕДЬ ДНАВОЛУ] СЛѢТЬ ДІАВОЛОВЬ Adž. СЛЕ^А ДЪАВОЛЬ praem. во Troick. — 4 СЕ] add. АДАМЬ Adž. |ІАКО ПРѢСТНТЫ ІЕВЪГОУ] ЕДА КАКО ПРѢЛСТНТ ЕВВОУ Adž. ЕГДА КАКО ПРЕЛСТН ЕВВОУ add. второе Troick. — 5 ІЕГ^АА] ЕГДА Troick. |ЖѢ] om. Adž. Troick. |ІЕВЪГОУ СТОІЕЩН ВЪ ВОДѢ] ЕВВОУ ВЪ ВОДѢ СТОЮЩА praem. АДА^М Adž. ЕВВОУ ВЪ ВОДѢ СТОІАЩОУ Troick. — 6 н] om. Adž. |ВЪЗРА^АОУВА СЕ] ВОЗРАДОВА СМ Troick. |Н ПОІЕМЬ] (ПОЕ) Adž. om. Troick. |Ю НЗЬВ^АѢ] (ЕЮ) Adž. НЗВЕДЕ Ю add. ВОНЬ Troick. — 7 НЗЬ ВОДОУ] (ВОДЫ) Troick. ЕЮ Adž. |ТОГ^АА] praem. н ПОЕМЬ Troick. |КЪ ІЕВЪЗЕ] (КО) Troick. ЕВВѢ Adž. — 8 ВЪСТАНН] ВОСТАНН Troick. |НЗ^АЫ] add. НЗ ВОДН н Adž. om. Troick. |КЪ Г^ОУ] БѢУ Adž. Troick. — 9 ДА ПРНМѢТЬ ДХ̄Ь МОН Г̄Ь] ДОГАЕ ПРѢДАМ ДХ̄Ь МОН КЪ БУ Adž. (ДОНДЕЖЕ) Troick. |Н] om. Adž. Troick. |ІЕВЪГА] ЕВВА Adž. Troick. — 10 НЗЫШ^АШН] НСШЕ^А Troick. |НЗЬ ВОДОУ Н] om. Adž. Troick. |ПАДЬ ѠБРАЗОМЬ КЪ ЗЕМ^АН] (ПАДЕ) Adž. om. Troick. — 11 СЕ] add. КЪ БѢУ Adž. Troick. |СЫГРѢШНХ ТЫ ГН̄] Г^СН СОГРЕШНХ ТН Troick. — 12 СЫГРѢШНХ ТН ВЛ^АКО] om. Troick. |ПРѢ^А] ПРЕД^А praem. н Troick. — 13 ТВОИМН] add. СЕРАВНМН ШЕСТОКРНЛАТМН Adž. (н СЕРАѠНМН) Troick. |Н ПРѢ^А СТРАШЬННМ^Ъ ПРѢСТОМЬ СЫГРѢШНХ ТН ГН̄ СЫГР^ЪШНХ] СЫГРѢШНХ ТН ПРѢ^А СТРАШННМ^Ъ ПРѢСТОЛОМ^Ъ СЫГРѢШНХ^У ТЫ Adž. (СОГРЕШНХ) Troick. |СЫГР^ЪШНХ] СОГРЕШНХ Troick. — 15 н] om. Adž. |ВСАКЪ] ВСАКОН Troick. |ТВОРНТ^Ъ СЕ] (СЪТВОРН) Adž. БЫ^С Troick. — 16 ПРН^АЕ] praem. н Adž. Troick. |КЪ] КО Troick. |ІЕВЪЗѢ] ЕВВѢ Adž. |ВЪСТАНН] ВОСТАНН Troick. — 17 ІЕВЪГО] ЕВВО Adž. Troick. |ѠТ] НС Troick. — 18 ДХ̄Ь] praem. н Adž. praem. н ПРНДЕ Troick. |ПРѢ^А ПРѢ^А] ПРНДЕ ПРѢ^А Adž. ПРЕ^А Troick. |ГО^СП^АМЬ] Г^А Adž. — 19 «н»] н Adž. Troick. |ІЕВЪГА] ЕВВА Adž. Troick. |КЪ АДАМОУ] ПРН ТЕЛО АДАМОВО Adž. (НАД) Troick. — 20 «к»АДНЛННЫЦОУ] КАДНЛННЦОУ Adž. Troick. |СВЕТН«ЛННЦН ГОРЕ»ЩЫ] СВѢЩННЦН ГОРЕЩЕ Adž. СВЕТНЛННЦН ГОРНЩН Troick. — 21 СТ^ЪМЫ] СТН Adž. СТНН Troick.

1 дръжещы възндѣ вонѣ бл̄гооуха̄нне^{на}
 2 до нб̄с̄ь н сь^ашьшнм^б се а̄н̄гмь н покло^{нн}
 3 телю глаголющн ст̄а̄на ст̄ымь вл̄ко
 4 просты тварь свою ꙗко ѿ^т роукоу ӣс̄
 5 твою ӣс̄ · Ег^а же вндѣ вѣлнка чоу^ас̄са
 6 строюща се прѣ^а б̄гомь н плака се съ
 7 страхомь вѣлнѣмь · н прнзва с̄на
 8 своего снта въстаны ѿ^т тела ѡца
 9 своего н пр̄ндав^аншы ч^аю ко^е несн
 10 вндѣль ныко^анже · н въставъ же снтъ
 11 н прндѣ н р^е ꙗмоу възрн на н̄бо н възр^б
 12 въ н вндѣ в^бсе воннство а̄н̄глы стоюще
 13 прѣ^а прѣстоломь н молещн се глахоу
 14 пом^аю! вл̄ко тварь свою снтъ р^е къ м̄т̄е
 15 ры своѣн · възрн ꙗко сл^нце н лоуна
 16 молнтъть се н поклонет^б се прѣсто
 17 лоу за ѡца моѣго адама н р^е ꙗем^л
 18 ѡв^бга г^ае ӣс̄ свѣтъ емь · р^е снтъ къ м^а
 19 т̄ер^н своѣн · ѡг^аа воста ар^ха̄н̄гль м[--]
 20 нль молнтн се оумлькоше в[----]
 21 лы прѣ^а г̄мь · н пакн вє[-----]

1 дръжещы] по^адржещнх Adž. преддържаше нх Troick. [въздѣ] праем. н Troick. (ндѣ) Adž. [вонѣ] вонѣа Troick. [бл̄гооуха̄нне^{на}] бл̄гооуха̄нне Adž. бл̄гооуханна Troick. — 2 сь^ашьшнм^б се] соше^ашнм^б сѣа Troick. [н] om. Adž. [покло^{нн} телю] поклоннше се телу Adž. поклоннша^с т̄елю Troick. — 3 глаголющн] глуще Adž. гла Troick. [ст̄а̄на ст̄ымь] ст̄а ст̄ом Adž. — 4 тварь] трарь /!/ Adž. [роукоу ӣс̄ твою] твоєю роукѣ естъ Troick. роукѣ твоєю е^с Adž. — 5 ӣс̄] om. Adž. Troick. [ег^а] ева Adž. Troick. [чоу^ас̄са строюща се] чюдеса стояща Adž. (строюща^с) Troick. — 6 плака] плакахѣ Adž. [съ] om. Troick. — 7 вѣлнѣмь] велнко^м Adž. велнкнмъ Troick. [прнзва] прнзова Adž. — 8 своего] своего Adž. Troick. [снта] снѣа Adž. снѣа Troick. [въстаны] праем. н р^е н емѣ Adž. (востанн) Troick. [ѡца] om. Troick. — 9 пр̄нда в^аншы] прнндн да вндншь Adž. пр̄ндн да вн^ашн Troick. [ч^аю] чюдо Troick. [несн вндѣль] не вндено Troick. — 10 н] om. Adž. [въставъ] воставъ Troick. [снтъ] снѣ Adž. снѣ Troick. — 11 прндѣ] пр̄нде Adž. Troick. [възрн] възрн add. чадомое Troick. [н̄бо] б̄га Troick. [възр^бвъ] възревъ Troick. — 12 вндѣ] вндевъ Troick. [в^бсе] om. Troick. [воннство] воннства Adž. [а̄н̄глы] аг̄лн Adž. ан̄гльско Troick. [стоюще прѣ^а прѣстоломь] (стоящнмъ) Adž. пр^еа престоломъ стоюще Troick. — 13 н] om. Troick. [молещн се] млеще^с Adž. молнше^с Troick. [глахоу] глше праем. н Troick. — 14 пом^аю!] помлѣн Adž. Troick. [снтъ] снѣ праем. н Adž. Troick. — 15 възрн] възрн праем. н Troick. — 16 молнтъть се н поклонет^б се прѣстолоу] поклонѣют се прѣ^а прѣстолу млеща се Adž. поклоннютца престолоу молнше^с Troick. — 17 моѣго] наше^г Adž. [ѡем^л] om. Adž. Troick. — 18 ѡв^бга] ева Troick. (add. гдѣ!) Adž. [г^ае ӣс̄ свѣтъ емь · р^е снтъ] (свѣтъ тѣмь н рече снѣ) Troick. р^е снѣ гдѣ е^с свѣтъ тамъ Adž. [къ м^ат̄ер^н своѣн] om. Adž. — 19 воста] воста Troick. [м^нх^анль] мнханль Adž. Troick. — 20 молнтн се] молнтн сѣа Troick. [оумлькоше] оумолкоша Troick. [в^бсы сылы] в̄сы сылы аг̄лскые Adž. в̄са ан̄гльскнѣа снлы Troick. — 21 вє^аннем гласомь] велне^м гласомъ Adž. (вельнмъ) Troick.

1 възваше г̄лющн б̄лгословн вл^ако тварь свою
 2 адамѧ тог^а прндоше ар^бханг̄лн херовн
 3 мн н сѣрефнмн възваше адама въ ге
 4 роуснѣснѣ б̄лго то н прославнвѣше
 5 тоу омнвахоу тоу трнщнн · въ · г̄ · ча^с
 6 прострѣеть роукоу сѣдѣщоу на пр^бстоле
 7 приѣть адама н вѣдасть ѧго ар^бха
 8 нг̄лю н р^сѣ ѧмоу г̄ · вѣнесн тело ѧго въ
 9 ран дх̄ь же ѧго пр^бнвѣають въ темь
 10 нбсн н тело ѧго пр^бнвѣають · до вьсь
 11 крсенына мого · тог^а ар^бханг̄ль поѣм^б ·
 12 адама н прннес его · г^аѣ р^сѣ ѧмоу г̄ па
 13 кы р^сѣ х̄с̄ь къ ар^бханг̄лю вьнннн въ р̄ан н
 14 н въз^бмн порьпнроу н плащаннцоу
 15 н покрн тело адамово н прнмн ма
 16 сло н пр^блен ѧго також^аѣ н тело авело^{во}
 17 створн прѣд^б нмь н въз^бва г̄ адама р^сѣ
 18 [--]амѣ г^аѣ ѧсн · н толо же о^твѣща се азь
 19 [---]г̄ р^сѣ тако рѣххь тебе зем^лѣ ѧсн н
 20 [-----] въ тоуж^аѣ зем^лю пондѣшы н
 21 [-----]скрсеннѣ прндѣшн съ в^ссе

1 възваше] вопнюще Troick. |г̄лющн| г̄люще Adž. (praem. н) Troick. |б̄лгословн вл^ако| бл^авенна слава г^анѣ Adž. блгв^ана
 сл^ава гн^а Troick. |тварь| praem. помл^уваты Adž. (помнловавы) Troick. — 2 адамѧ] адама Adž. Troick. |прндоше|
 прндоше Adž. прндоша Troick. |ар^бханг̄лн| аг̄лн Adž. Troick. |херовннн| херофннн Adž. хероувннн Troick. — 3
 сѣрефнмн] сѣрафннн Adž. Troick. |възваше] н възеше Adž. (взаша) Troick. |адама] om. Adž. add. н несоба Troick.
 |героуснѣснѣ б̄лго то| герусн блато Adž. гороу снблато Troick. — 4 прославнвѣше] прославнше add. его Adž.
 прнславнша Troick. — 5 тоу²] om. Adž. praem н Troick. |трнщннн] om. Adž. трнщан praem. н шмывахоу его Troick. |въ|
 praem. н Troick. |·г̄·| третнн Troick. — 6 прострѣеть] простре г̄ь Adž. Troick. |роукоу| add. свою Adž. |сѣдѣщоу| сѣдѣща
 Adž. сѣдѣщннн Troick. — 7 приѣть] praem. н Adž. (прнѣть) Troick. |вѣдасть] прѣда^с Adž. |ар^бханг̄лю| архг̄л^у мнханл^у
 Adž. (мнхалоу) Troick. — 8 г̄ь] om. Troick. |вѣнесн] вѣнеснѣ Adž. несн Troick. — 9 дх̄ь] praem. а Troick. |же] om. Troick.
 |ѧго] егово Adž. |ѧго] om. Adž. |пр^бнвѣають] praem. да Adž. |темь] ·г̄·тїѣ Adž. третьемь Troick. — 10 н] om. Adž. Troick.
 |ѧго] om. Adž |пр^бнвѣають] praem. же т^у да Adž. praem. тоу Troick. |вьскрсенына] воскр^сеннѧ Troick. — 11 мого] моего
 Adž. Troick. |поѣм^б] поѣм^м Adž. Troick. — 12 прннес] прннесе Troick. |г^аѣ] ндѣже Troick. |пакы] praem. н Troick. — 13 р^сѣ х̄с̄ь]
 г̄ь р^сѣ Adž. (х^сѣ) Troick. |къ] ко Troick. |ар^бханг̄лю| архг̄л^у Adž. Troick. |вьнннн] внннѣ Troick. |н н] om. Adž. Troick. — 14
 въз^бмн] возмн Troick. |порьпнроу| порфнроу Adž. перфнроу Troick. |н] om. Adž. — 15 прнмн] прнмн Adž. Troick. — 16
 н] om. Adž |ѧго] его Adž. Troick. |також^аѣ] такоже Troick. |авело^{во}] авелево Troick. — 17 створн прѣд^б нмь] (прн не^м)
 Adž. прннесн н соблюдн Troick. |въз^бва] возва Troick. |р^сѣ] praem. н Adž. Troick. — 18 <ад>амѣ] адеме^с/!/ add. адаме Adž.
 (адаме) Troick. |ѧсн] сн Adž. |н] om. Adž. Troick. |толо же] тѣло * Adž. Troick. — 19 <гн>] гн Adž. Troick. |рѣххь] рѣх̄ Adž.
 Troick. |тебе] ты Adž. тобѣ Troick. |зем^лѣ] земл^а Troick. |ѧсн] ѣсн Adž. Troick. |н] om. Troick. — 20 <пакы>] пакы Adž. Troick.
 |тоуж^аѣ] т^жѣ Adž. тоуж Troick. |н] om. Troick. — 21 <пакы на вьскрсеннѣ] пакы на вьскрсеннѣ Adž. (воскр^сеннѣ)
 Troick. |прндѣшн] om. Adž. Troick.

1 мь ро^амь члвч^ккымь вскр^снешы н р^че прѣ
 2 крьсты гробь ѳго на четрнх странн н
 3 н поставн ѳго въ гробь н прѣлен н р^чцн
 4 твоа ѱ^т твоихъ тьбе прнносить се
 5 ѳв^бга же прѣбы^с по адаме :2: д^бны мо
 6 лещы се глаше гн бѣ мон • ѳако же ме
 7 ѳмн створнль ѱ^т ребра адамоваа •
 8 н тако с нымь да боу^а • прннысе на
 9 прьсн своіе гл^ющн • прнмн д^хь мон н
 10 н тоу прѣдасть д^хь свон боу • н прнде
 11 ар^хангль мнханль н р^че къ снтоу
 12 ндн наоучн тако погр^бсты мате
 13 рь свою н прндоше •Г• англн възеше те
 14 ло ѳвъжнно н погр^ббоше ѳе [-----] прн а
 15 даме н авеле снѣ нхъ ар^хангль р^че
 16 снтоу тако да ко да погрнбате в^сако
 17 го чл^вка оумнрающаго до вскр^ссеннѳа
 18 мого н р^че творнте намъ памть •Г• д^б[-]
 19 н •ѳ• н •к• н •м• н в^се по редоу ѳак[-]
 20 н аглы веселетъ се съ правед^бным[-]
 21 дшамн • Тог^а ар^хангль мнх[-]

1 съ всемь ро^амь члвч^ккымь вскр^снешы] вскр^снешн·съ вьсѣм родом члч^скым Adž. воскреснешн со вьсѣм родом члч^скым Troick. |р^че] om. Adž. Troick. |прѣкръсты] прекрестн Troick. — 2 ѳго] om. Adž. |четрнх] д Adž. четыре Troick. |н] om. Adž. Troick. — 3 н] om. Adž. |поставн] вьложн Adž. Troick. |вь] во Troick. |н прѣлен] (прельа) Troick. om. Adž |р^чцн] рѣ Adž. Troick. — 4 твоа] твоа Troick. |прнносить се] прнноснт сѳа Troick. — 5 ѳв^бга] еѳва Adž. Troick. |:2:] ·р· Troick. |молещы се] (млща) Adž. молщн сѳа Troick. — 6 глаше] add. плачущн сѳа Adž. praem. со плачемъ Troick. |мон] om. Adž. Troick. |ме] мѳа Troick. — 7 ѳмн] есн Adž. Troick. |адамоваа] адамова Adž. Troick. — 8 н тако] (om. н) Adž. тако н Troick. |да] om. Troick. |прннысе] прнннше praem. н Adž. прнчтена Troick. |на] praem. н Adž. om. Troick. — 9 прьсн своіе] грхдѣ свонх Adž. om. Troick. |гл^ющн] (praem. н) Troick. глуще Adž. |прнмн] бѣ прнмн Adž. Troick. |н] om. Adž. Troick. — 10 боу] praem. къ Adž. г^вн Troick. |прнде] прнде Adž. Troick. — 11 р^че къ снтоу ндн наоучн] наоучн снѳа Adž. рече снѳоу наоучн praem. н Troick. — 12 погр^бсты] да спастрншь Adž. (погребеть) Troick. — 13 прндоше] прндоше Adž. прндоша Troick. |·Г·] трн Troick. |възеше] praem. н Adž. (взѳаша) Troick. — 14 ѳвъжнно] еѳвжнно /!/. Adž. |погр^ббоше] погребоша Troick. |«н тело»] тело ен Adž. еѳа Troick. |прн адаме н авеле] г^ае н тело адамово н авелово Adž. нде* лежнт тѳло адамово н авелово Troick. — 15 снѣ] снѳа Adž. Troick. — 16 снтоу] снѳу Adž. om. Troick. |да ко] om. Adž. Troick. |да] om. Troick. |погрнбате в^сакого чл^вка] (спастрншн вьсако) Adž. вьсакого чл^вка погрнбанте Troick. — 17 оумнрающаго] мртѳа Troick. |вьскр^ссеннѳа] вьскр^сеніе Adž. воскресеннѳа praem. днѳе Troick. — 18 мого] om. Adž. Troick. |н] паки Adž. add. пакн Troick. |р^че] add. ему Adž. Troick. |творнте намъ памть] (ему) Adž. om. Troick. |·Г· д^б·н·н ·ѳ· н ·к· н ·м·] ·Г· днѳ ·ѳ· днѳ·к·м Adž. н девѳатон н двадѳатын н ·м· днѳ Troick. — 19 н в^се по редоу] (чнноу) Troick. пог^однше лѳт нсплненію вьсе почнну Adž. |ѳак<оже>] ѳакоже Adž. Troick. — 20 н] om. Troick. |аглы веселетъ се] (веселнм сѳа) Troick. гѳ веселнт сѳа Adž. |правед^бным<н>] павеदनнм Adž. праведнымн Troick. — 21 дшамн] дхы Troick. |тог^а] того рад Troick. |мнх<онль>] om. Adž. Troick.

- 1 НОНЛѢ ПРОСЛАВИ БѢ ГЛЮЩЕ СѢ СѢ •
- 2 СѢ СЛѢА ѠТ НСПЛННѢ НБО Н ЗЕМЛОУ СЛА
- 3 ВЫ СВОЕ ВѢ ВЕКН АМѢНѢ •

1 НОНЛѢ] ѠНЛѢ Adž. НѠЛѢ Troick. [ГЛЮЩЕ] ГЛЩН Troick. — 2 СѢ] add. αΛΛΥΪΑ Troick. [СЛѢА ѠТ НСПЛННѢ НБО Н ЗЕМЛОУ СЛАВЫ СВОЕ] ГѢ БѢ ЖЕ НАШЕМУ СЛАВА Adž. ГСѢ НСПОЛННѢ НБО Н ЗЕМЛОУ СЛАВЫ ТВОЕѢ Troick. — 3 ВѢ ВЕКН] om. Troick. [АМѢНѢ] АМННѢ Adž. om. Troick.

9. Zaključak

Slovo o Adamu i Evi apokrifni je tekst koji se nalazi u rukopisu Sav.29. Rukopis je pronađen u Herceg-Novom, a istraživači su ga datirali u XIV vijek. Provedenom analizom u tekstu smo našli niz potvrda da rukopis pripada XIV vijeku, ali i da ga je mogao pisati pisar sa područja na kojem je pronađen. Treba napomenuti da se naši zaključci tiču isključivo teksta *Slovo o Adamu i Evi*, a ne cijelog rukopisa. Zaključke o rukopisu u cjelini ne možemo donositi jer ne znamo sa koliko predložaka je pisar prepisivao tekstove u rukopis.

U paleografskim i ortografskim obilježjima teksta nalazimo jednu od odlika XIV vijeka. To je tzv. široko o. U našem tekstu ovo slovo se javlja uvijek samo na početku riječi, što je još jedna od odlika ustava XIII, XIV ili početka XV vijeka.

Što se tiče fonetske analize možemo istaći da se poluglasi u većini slučajeva čuvaju, a u rukopisu ne nalazimo više primjera vokalizacije poluglasa što također odgovara početku ili sredini XIV vijeka. U fonetskoj analizi najvažnije pitanje jeste pitanje refleksa glasa jat. U ovom rukopisu nalazimo veliki broj ekavizama što nije karakteristično za XIV vijek. Ovu pojavu bismo mogli objasniti većom slobodom koju apokrifi imaju po ovom pitanju i time da je pisar došao s područja u kojem se javljaju ekavizmi. Suviše veliki broj ekavizama dovodio bi u pitanje vrijeme u koje smo smjestili ovaj rukopis kada se ne bi radilo o apokrifnom tekstu. Da je ovaj rukopis znatno stariji od rukopisa Adž. i Troick. govori i slogotvorno *r* i *l* koji se čuvaju u kombinaciji sa poluglasima.

Morfološkom analizom došli smo do podataka koji govore i o području na kojem je nastao ovaj rukopis. Područje na kojem je pronađen rukopis pripada štokavskom narječju, tačnije radi se o zetsko-južnosandžačkom dijalektu. Tu se posebno ističe pojava akuzativa umjesto drugih padeža što je znak utjecaja dijalekta koji počinje gubiti padeže. Postupni prelaz ka analitičnosti je osobina južnosrbijanskih dijalekata koji su u kontaktu sa bugarskim govorima u kojima taj proces započinje već u XII vijeku. Kako se ova karakteristika rijetko javlja u Sav.29, ona više svjedoči o putu predložaka nego o mjestu pisanja ovog rukopisa. Iz analize imenica možemo izdvojiti još i primjer utjecaja ja-osnova kod imenica ženskog roda. Prilikom analize zamjenica uočili smo primjere kontaminacije padeža koja vodi ka sinkretizmu padeža u množini. Pored toga i dualni oblici počinju primati značenje plurala. Oblici duala postepeno se gube i kod glagola.

Ovom analizom potvrdili smo da je tekst *Slovo o Adamu i Evi* iz rukopisa Sav.29 jedan od najstarijih pronađenih na južnoslavenskom području. Dakle, cijeli rukopis je jako dragocjen i vrijedan daljnjeg i detaljnijeg istraživanja.

10. Bibliografija

10.1. Izvori

- Adž. Adžarski zbornik, bugarski crkvenoslavenski, 17. ili početak 18. vijeka, Nacionalna biblioteka, Sofija, br. 326, transkripcija rukopisa nalazi se na stranici: http://histdict.uni-sofia.bg/textcorpus/show/doc_175
- Sav.29 Rukopis Sav.29, rubni tip raške crkvenoslavenske redakcije, 14. vijek, Manastir Savina, Herceg-Novi, br. 29
- Troick. Rukopis Trojice-Sergijeve lavre, ruski crkvenoslavenski, Samostan Trojice-Sergijeva Lavra, br. 794, transkripcija: Tihonravov, N: *Pamjatnjiki otrečenoj ruskoj literatury*, Sankt Peterburg, 1863.
<http://old.stsl.ru/manuscripts/medium.php?col=1&manuscript=794&pagefile=794-0329>
- NBS 104 Rukopis Narodne biblioteke Srbije, br. 104, raška redakcija crkvenoslavenskog, 14. vijek; rukopis predstavljen u kritičkom aparatu izdanja Slova o Adamu i Evi iz Miklosichevog zbornika: Jagić, V: *Slavische Beiträge zu den biblischen Apocryphen. 1. Die altkirchenslavischen Texte des Adambuches*, Beč, 1983, str. 83-99.
<http://repertorium.obdurodon.org/msDesc.php?filename=AM104NBB.xml&lg/bg>

10.2. Literatura

1. Belić, Aleksandar: *Istorija srpskohrvatskog jezika – Reči sa deklinacijom*, Naučna knjiga, Beograd, 1972.
2. Belić, Aleksandar: *Istorija srpskohrvatskog jezika – Reči sa konjugacijom*, Naučna knjiga, Beograd, 1969.
3. Bošković, Radosav: *Osnovi uporedne gramatike slovenskih jezika: fonetika i morfologija*, Univerzitetska riječ, Nikšić, 1990.
4. Brozović, Dalibor: *O makarskom primorju kao jednom od središta jezično-historijske i dijalekatske konvergencije*, u: Makarski zbornik I, ur. Ravlić, Jakša, JAZU, Makarska, 1970.
5. Brozović, Dalibor: *O rekonstrukciji predmigracionog mozaika hrvatskosrpskih dijalekata*, Filologija, br. 4, 45-55, 1963.

6. Damjanović, Stjepan: *Staroslavenski jezik*, Hrvatska sveučilišna naknada, Zagreb, 2005.
7. Đorđić, Petar: *Istorija srpske ćirilice – paleografsko-filološki prilozi*, Zavod za izdavanje udžbenika SR Srbije, Beograd, 1971.
8. Ivanov, Jordan: *Bogumilski knigi i legendi*, Sofija, 1925, dostupno na www.promacedonia.org; francusko izdanje knjige: *Livres et légendes bogomiles*, Paris: Maisonneuve et Larose, 1976, http://www.promacedonia.org/ji/ji_1b_3.htm
9. Ivić, Pavle: *Izabrani ogledi II. Iz istorije srpskohrvatskog jezika*, Prosveta, Niš, 1991.
10. Jacimirski, Aleksandar Ivanovič: *Bibliografički obzor apokrifov u južnoslavjanskoj i ruskoj pismenosti (Spiski pamjatnikov)*, tom 1, Petrograd, 1921, dostupno na: <http://books.e-heritage.ru/book/10086760>
11. Koneski, Blaže: *Istorija na makedonskiot jazik*, Skoplje, 1986.
12. Mihaljević, Milan: *Slavenska poredbena gramatika*, Dio 1: Uvod i fonologija, Školska knjiga, Zagreb, 2002.
13. Mihaljević, Milan: *Slavenska poredbena gramatika*, Dio 2: Morfologija, prozodija, slavenska pradomovina, Školska knjiga, Zagreb, 2014.
14. Miljkov, Vladimir Vladimirovič: *Apokrify Drevnej Rusi: Teksty i issledovanija*, Nauka, 1997.
15. Nikolić, Svetozar: *Staroslavenski jezik I*, Trebник, Beograd, 1997.
16. Novaković, Stojan: *Primeri književnosti i jezika staroga i srpsko-slovenskoga*, Beograd, 1904.
17. Novaković, Stojan: *Spomenik XXIX*, SKA, 1895.
18. Petkanova, Donka, *Stara blgarska literatura. Apokrifi*, Blagarski pisatel, Sofija, 1982.
19. Porfirjev, Ivan: *Apokrifičeskie skazanija o vethozavetnyh licah i sobytijah*, Kazanj, 1873.
20. Savić, Viktor: *Nadredni znaci kao sredstvo za razlikovanje pisara u srpskoslovenskim spomenicima (na primeru Kovinskoga tipika)*, u: *Zbornik Matice srpske za slavistiku 70*, ur. Piper, Predrag, Matica srpska, Novi Sad, 2006.
21. Tischendorf, Constantinus: *Apocalypses apocryphae Mosis, Esdrae, Pauli, Iohannis, item Mariae Dormitio. Additis Evangeliorum et Actuum Apocryphorum Supplementis*, Leipzig, 1886.

22. Tihonravov, Nikolaj Savič, *Pamjatnjiki otrečenoj russkoj literatury*, Sankt Peterburg, 1863.
23. Turdeanu, Émile: *Apocryphes bogomiles et apocryphes pseudo-bogomiles*, u: *Revue de l'histoire des religions*, tom 138, br.1, br.2, 1950, dostupno na www.persee.fr
24. Turkalj, Lucija: *Život Adama i Eve u Žgombićevu i Fatićevu zborniku*, Slovo, sv. 56-57, 579-593, Zagreb, 2008.
25. Vuković, Jovan: *Istorija srpskohrvatskog jezika – Uvod i fonetika*, Naučna knjiga, Beograd, 1974.

10.3. Rječnici i enciklopedije

1. *Staroslavjanski slovar (po rukopisjam X-XI vekov)*, pod. red. R. M, Cejtlin, R. Večerki i E. Blagovoj. M, Russkij jazik, Moskva, 1994.
2. Sreznjevski, Izmail Ivanovič: *Materialy dlja slovarja drevnerusskogo jazyka*, knj. 1-3, Sankt Peterburg, 1893-1912. <http://etymolog.ruslang.ru/index.php?act=sreznevskij>
3. *Opća i nacionalna enciklopedija u 20 knjiga*, Pro leksis, Zagreb, 2005.

10.4. Internetske stranice

1. *Cyrrillomethodiana* (transkripcija rukopisa iz Adžarskog zbronika), Sofijski univerzitet Sv. Kliment Ohridski, 2011-2016, http://histdict.uni-sofia.bg/textcorpus/show/doc_175
2. Elektronnie publikacii, Institut ruskoj literaturi (Puškinskij Dom), RAN, 2006-2011 <http://lib.pushkinskijdom.ru/Default.aspx?tabid=3679>
3. Russkaja apokrifčeskaja studija, 2001-2005, http://apokrif.fullweb.ru/apocryph2/adam_eva_lat.shtml; <http://apokrif.fullweb.ru/apocryph2/>